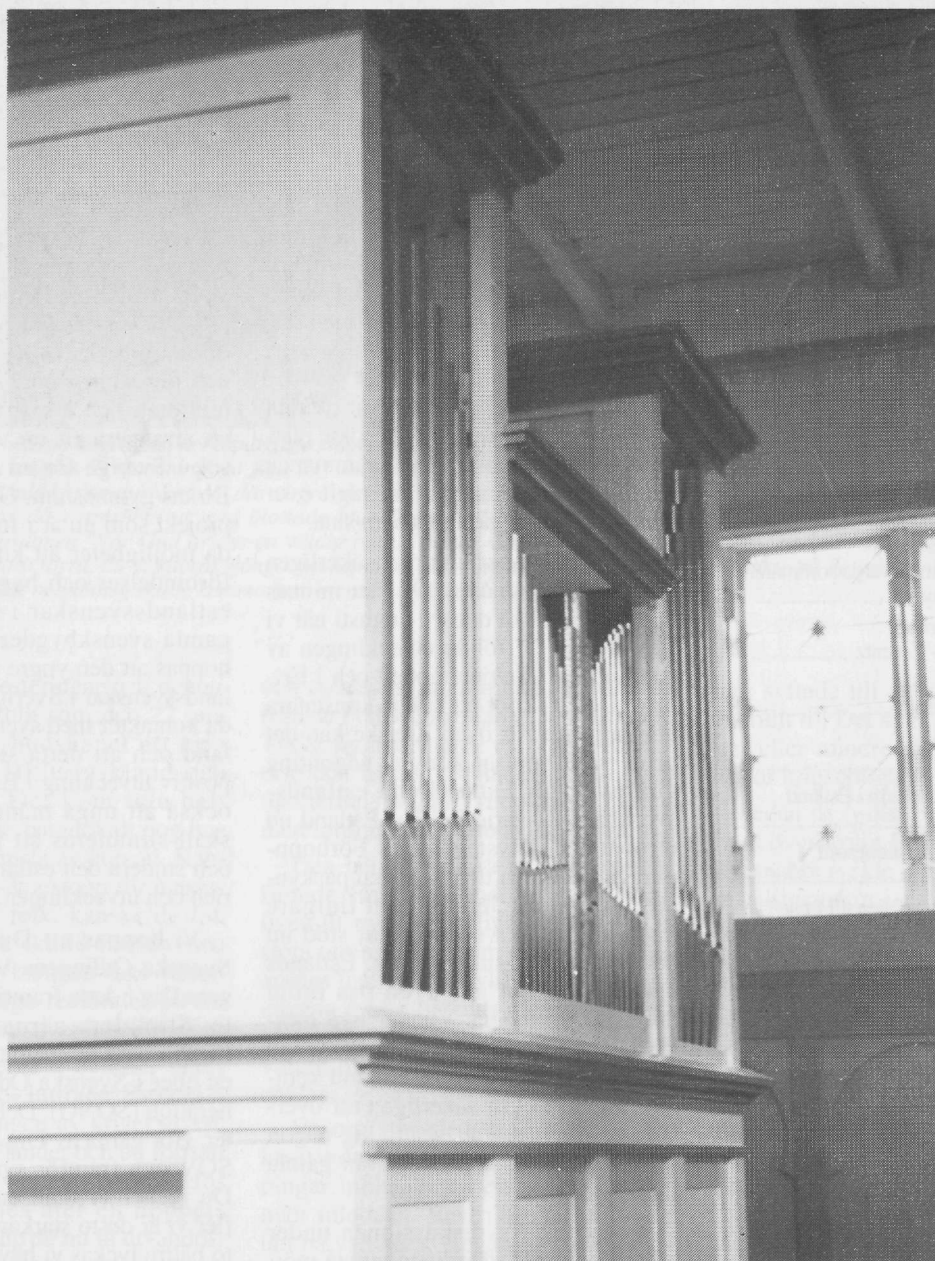

KUSTBON

FÖRBINDESELÄNK
FÖR ESTLANDS
SVENSKAR

NR 3 ÅRGÅNG 48
September 1991

Fasaden till den nya orgeln i Runö S:a Magdalena kyrka Foto: Lena Lorentz

Förbindelselänk för Estlands svenskar

Utgiven av kulturföreningen
SVENSKA ODLINGENS
VÄNNER

Ansvarig utgivare:
Sven Salin

Redaktör:
Thomas Lorentz

Red. och exp. Vikingagatan 25 1/2 tr ned
11342 Stockholm
Tel. 32 48 78

Kustbons & SOV:s postgiro
35 13 11-6

1991 utkommer Kustbon med
fyra nummer

Prenumerationspris 175 kr
Dödsannonser 200 kr

Övrig annonsering:

1/1 1000:- 1/2 580:-

1/4 350:- 1/8 200:-

ISSN 0345-6706

**ÖPPETTIDER i SOV:s och
KUSTBONS expedition
måndag - torsdag 09.00-14.00
(juli månad stängt)**

PRODUKTION:

STURE ROOS REKLAM & TRYCK AB

INNEHÅLL

Att blicka tillbaka – och framåt av Sven Salin	2
Det ödesdigra året 1941, del II av Elmar Nyman	3
Minnen från den minnesvärda sommaren 1941, av Erik Schmidt	10
En resa till Sydamerika, av Birgitta Magnéli- Lorentz	14
Runöjubiléet 1991, av Martin Wellander	18
Återfärd till Stora Rågö av Arnold Lindgren	22
Egendoms- och jordreform i Estland av Hugo Mickelin	23
Emil Lindkvist, några minnesord av Hugo Mickelin	24
Kungl. Nordstjärnemedaljen till Irene Olljum, av Thomas Lorentz	25
SOV och våra gårdar i Estland	26
Om tillämpning av äganderättsreformen i Estland	27
Meddelanden, annonser	9, 17, 21, 23, 24, 25, 27
Familjenytt, Dödsannonser	29
Bemärkelsedagar	30

Att blicka tillbaka – och framåt

Nya utvecklingslinjer i den estlandssvenska historien

I sommar har nya milstolpar passerats i den estlandssvenska utvecklingen. Vi har för första gången igen efter kriget fått möjligheter att besöka Rågöarna och Odinsholm. För många av våra landsmän blev det minnesvärda upplevelser att åter få trampa fädernejorden, att få besöka kyrkogårdarna – visserligen ovårdade och förfallna men ändå i stort sett intakta. Vi hoppas att nästa besök också skall ge oss tillfälle att besöka byarna och gårdarna.

Även Runö har i år upplevt historiska dagar. Kyrkan har fått en ny orgel och musiken har återigen brusat stämningsfullt och fint. Många gamla och nya Runöbor har fått fira gudstjänst tillsammans och sjunga "vår Gud är oss en väldig borg" även på svenska.

Sommarens besök på Runö kommer länge att leva kvar i minnet hos många Runöbor – inte minst den strapatsrika resan dit. Det var säkert också med förstämning och besvikelse som många Runöbor besökte sin fäderne och såg vad som eventuellt fanns kvar av den gamla fädernegården eller besökte platsen där boningshuset stått. Främmande människor har i många fall tagit över och betraktar nu gårdarna som sina.

De flesta av oss kommer säkerligen också från sommaren 1991 att minnas de mardrömslika dagar i augusti när vi i radio och TV följde utvecklingen av statskuppen i Sovjetunionen och i Estland. Det är skönt att kunna konstatera att kuppen nu är över. Kanske kan det ur dessa händelser komma någonting gott även för Estland och estlandssvenskarna. I varje fall har Estland nu utropat sin självständighet. Förhoppningsvis kan den utvecklingen påskyndas genom att Jeltsin som tidigare lovat de baltiska staterna sitt stöd nu betydligt stärkt sin ställning. Estlands självständighet ger även oss inom Svenska Odlingens Vänner nya möjligheter till kontakter och utbyte. Vid en ev självständighet för Estland kommer många också säkerligen att överväga möjligheten att skaffa sig någon form av sommarvistelse på sin gamla fädernejord.

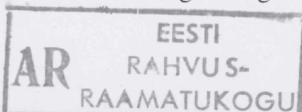
I centrum för diskussionen under hösten kommer säkerligen att stå möjligheten att återfå en del av sin gamla fädernegård eller att få kompensation för det som många tvingades lämna.

Flera estniska politiker och kommunalordföranden i de gamla svenskbygderna har efterlyst viljetryningar från de förra ägarna. Låt mig i det sammanhanget konstatera att Svenska Odlingens Vänner är en kulturförening. Vi har framför allt inriktat vår verksamhet på att bevara den estlandssvenska kulturen. Vi har varken ekonomisk eller juridisk kompetens att företräda den enskilde medlemmen i frågor som gäller att återfå eller få kompensation för gårdar och egendom. På annan plats i denna tidning informerar vi om vad SOVs styrelse kan göra och vad andra måste göra. Det är ändå glädjande att notera att det nu tycks öppnas nya möjligheter att återknytta handen med det gamla fäderneslandet.

Svenska Odlingens Vänner har av svenska staten fått förtroendet att medverka i demokratiseringsprocessen i Estland. Vi har fått bidrag från SIDA till två projekt, dels till uppbyggnaden och utrustningen av ett vetenskapligt bibliotek och arkiv i Nuckö, dels till att arrangera ett tre veckors studiebesök i Sverige för en klass elever från Birkas gymnasium. Genom dessa båda projekt som nu är i full gång finns goda möjligheter att knyta ännu fastare förbindelser och bygga broar mellan estlandssvenskar i Sverige och de gamla svenskbygderna i Estland. Vi hoppas att den yngre generationen estlandssvenskar i Sverige skall knyta goda kontakter med svenskättlingar i Estland och att detta skall bidra till en positiv utveckling i Estland. Vi hoppas också att unga människor i Estland skall stimuleras att lära sig svenska och studera den estlandssvenska historien och utvecklingen.

Vi hoppas att Du som medlem i Svenska Odlingens Vänner vill engagera Dig i detta framtidsinriktade arbete. Stimulera gärna Dina barn och barnbarn att bli medlemmar i föreningen eller i Svenska Odlingens Nya Generation (SONG). Delta i våra aktiviteter. Hör gärna av Dig till Kustbon eller SOV och framför synpunkter på vad Du tycker vi skall engagera oss i. Ju fler vi är desto starkare blir vi och desto bättre lyckas vi hävda våra intressen och den estlandssvenska kulturen.

Sven Salin

Elmar Nyman Det ödesdigra året 1941

Kort summering av de tragiska händelserna för 50 år sedan

II

"Den hetaste dagen och det blodigaste slaget om ön stod vid fyrtornet i Saxby, där de röda ryssarna bitit sig fast och deras förskansning var finurligt uttänkt. Här förlorade vi flera män. ...Vi samlade så våra döda vid den gamla kyrkan på Vormsö, där vi grävde dem gravar. ...Jag kommer aldrig att glömma den senhöstefiermiddag då vormsöborna med blottade huvuden stodo kring de öppna gravarna och sjöngo den gamla stridspsalmen "Vår Gud är oss en väldig borg. Han är vårt vapen trygga." Och det var inte många ögon som voro torra, då vi efteråt sjöngo om hemmet "Hem, hem du kära hem", och vi tänkte på de många, som lågo där och aldrig skulle komma hem mera." (Ludvig Lienhard i Årsbok 1943.)

Det var ett av arresteringar och deportationer chockat folk som den 22 juni 1941 nåddes av budskapet att krig utbrutit mellan Hitlertyskland och Sovjetunionen. Det kom inte helt oväntat och utlöste paradoxalt nog hos många en stark känsla av lättnad. Kanske kriget kunde sätta stopp för massakern på Estlands folk, kanske de f.d. bundsförvanterna skulle föröda sina militära styrkor i kampen mot varandra och det slutliga resultatet bli att Estland återfick sin suveränitet.

För pessimisterna – och det fanns gott om dem i det luttrade Estland – var däremot utgången av kriget given: total förödelse av landet och en fortsatt diktatur, oavsett vem som vann. Hos svenskarna tändes åter en hoppets gnista kanske skulle de nu få utvandra.

Krigets vardag

Redan under krigets första dag flög tyska spaningsplan över Reval/Tallinn

och möttes av smattrande luftvärnseld från de ryska örlogsfartygen i hamnen. Tyska flygräder blev en daglig företeelse och främst drabbades naturligtvis tätorterna. En febril verksamhet pågick med iordningställande av skyddsrum.

Den hemliga ryska polisen intensifierade sin vaksamhet och upptäckte överallt nya "opålitliga element". De stora utrensningar som redan företagits ansågs inte vara tillfyllest. Plats i fängelserna måste beredas åt dem som nu greps. Tidigare internerade slussades vidare österut eller också tillgreps ett enklare förfarande – exekution.

En omfattande evakuering av för krigsindustrin viktiga fabriksanläggningar inklusive arbetare och tjänstemän inleddes. Restriktionerna följde tätt på varandra: utgångsförbud nattetid, konfiskering av radioapparater, ransonering av livsmedel, förbud för utskänkning av rusdrycker etc.

En stort upplagd propagandakam-

panj syftade till att stärka medborgarnas tillit till Det stora fosterlandet. Alla mer eller mindre tvingades att teckna sig för krigsobligationer.

Sedan de tyska trupperna redan den 7 juli överskridit Estlands gräns i söder och snabbt ryckte norrut, utbröt panik i partihierarkin och många av dess representanter satte sig snabbt i säkerhet bortom Narva. Krigsledningen utlyste en civil mobilisation. Alla män och kvinnor mellan 16–60, respektive 16–55 år beordrades delta i befästningsarbeten vid strategiskt viktiga punkter. I allmänhet rörde det sig om färdigställande av tankgravar – ett fysiskt hårt arbete med orimligt långa arbetsdagar. Det visade sig senare att dessa improviserade befästningsbyggen inte tjänat något vettigt ändamål.

Allmän mobilisering

Det verkliga dråpslaget för Estlands hårt prövade folk kom med de allmän-

na mobiliseringarna. Rekruterna beordrades inställa sig den 3 juli. Av någon anledning hemförlovades de estlandssvenska ynglingarna efter registrering- en, medan deras estniska kamrater omedelbart skickades till Ryssland. Spelade möjligen tidigare förhandling- ar om utvandring in?

Den andra och mest omfattande mobiliseringen gällde årgångarna 1918-1907. Dessa hade att inställa sig under perioden 22-27 juli. Ingen åtskillnad gjordes denna gång mellan ester och estlandssvenskar.

Den tredje och sista mobiliseringen var utlyst till 20-22 augusti. Nu inkallades män födda 1919 och 1920 och mellan 1896 och 1906, vilket betydde att praktiskt taget alla vuxna män upp till 45 år fått inkallelseorder. För reservofficerare som mobiliserats i början av augusti gällde inte denna övre åldersgräns.

Enligt vissa källor åtlöydde ca 33000 man inkallelseorden, enligt andra 35000. Av dem var drygt 300 estlandssvenskar. (Från Ormsö 102, Rickul 73, Nuckö 63, Rågö 13, Korkis 13, Vippal 25, Nargö 7.) Sannolikt tillkommer ytterligare ett 20-tal.

Ur estnisk synpunkt innebar mobiliseringenarna en svår åderlätning av folkstammen. Nu försvann tre gånger fler ester än vid massdeportationen den 13/14 juni. Och dock blev resultatet av mobiliseringarna ur myndigheternas synpunkt misslyckat. Inte mindre än omkring 50 procent av alla inkallade hade valt att inte inställa sig – trots hot om fruktansvärda bestraffningar som ej endast skulle drabba ”desertören” utan även hans familj, ja hela hans hembygd.

Hur skall det stora bortfallet förklaras? Den estniska allmänheten såg mobiliseringarna som en fortsatt regelrätt deportation. När inkallelserna började var många deportationsståg alltjämt på väg till de oändliga vidderna i öster. Att så många ändå vågade utebli har självfallet också samband med krigshändelserna. Tyskarnas snabba frammarsch i södra Estland gjorde det helt omöjligt för kommunisterna att där genomföra de två senare mobilisationerna. I de norra och västra delarna av landet misslyckades den sista mobiliseringen främst därför att tyskarna redan var i närheten av Reval när den utfärdades och att deras flyg verksamt förhindrade båttransporter.

Man vet rätt mycket om vad som hände med de mobiliserade – en del kom ju trots allt tillbaka. De tiotusentals männen transporterades antingen per tåg eller båt över Reval och

Leningrad och Svir-kanalen till Kotlas i norra Ryssland. Estländarna togs inte ut till fronttjänst utan placerades i arbetsläger – de ansågs väl inte fullt pålitliga. Till långt fram på hösten fick de övernatta antingen i tält eller under bar himmel. Först när temperaturen fallit till flera minusgrader beordrades männen att gräva jordkjojar. Svält, skörbjugg, magåkommor, tyfus, förfrusna händer och fötter var vanliga företeelser och under några månader decimerades antalet mobiliserade/deporterade med bortåt en tredjedel, alltså med ca 10000 man. Efter en tid skickades grupper från lägret i Kotlas till områden längre bort – Vologda, Archangelsk och andra orter i nordligaste Ryssland. Estlandssvenskarna uppblandades med övriga mobiliserade och förlorade kontakten med varandra.

Syftet med mobiliseringen av estländare tycks till att börja med helt enkelt ha varit att beröva tyskarna möjligheten att utnyttja dem för sina ändamål. Först i början av 1942 när manspillan vid fronterna blev stor och luckorna till varje pris måste fyllas, beslöt den sovjetiska krigsledningen att samla slavarna från arbetslägren till ett gemensamt utbildningsläger i Sibirien. Härifrån slussades de starkt reducerade skarorna undan för undan ut till olika frontavsnitt. En del ester och svenskar lyckades komma över till tyskarna, många stupade. Större delen av dem som mobiliserades sommaren 1941 överlevde inte kriget.

Skogsbröder mot förintelsebataljoner

Massdeportationen natten mot den 14 juni med därpå följande ytterligare arresteringar, deporteringar och mobilisationer gjorde att tusentals människor (ca 30000 enligt vissa källor) övergav sina hem och sökte sig till skogar och andra gömställen. Ur löst sammanhållna grupper formerades successivt fast organiserade förband av s.k. skogsbröder, i allmänhet försedda med lätta handeldvapen – undångömda gamla bössor, vapen som kastats ner från tyskt flyg eller erövrats vid räder mot militära depåer etc. De måste vara beväpnade för att kunna försvara sig vid eventuella angrepp och för att kunna skydda enskilda gårdar mot plundring och överfall. De organiserade skogsbröderna var desutom beredda att delta i kampen för återställande av Estlands självständighet och utgjorde alltså början till en estnisk frihetskår (partisaner). Skogsbrödernas terrängkänedom, språkkunskaper och infiltreringsförmåga visade sig bli en stor tillgång för tyskarna när deras trupper

tågade in i Estland.

Även i svenskbygderna fanns det grupper som kan karakteriseras som skogsbröder. Om några större organiserade förband kan man dock inte tala. Längs de kuster och på de öar där svenskar bodde, erbjöd landskapet föga skydd. Ormsö- och nucköborna måste hålla sig gömda i närheten av det egna hemmet – i vindsutrymmen, skorstenar, rishögar, utgrävda jordhålor, på sädesåkrar och i vassruggar, ja t.o.m. i gödselstackar. Endast i Rickul-Sutlepområdet fanns större sammanhängande skogsområden och oländiga moras och där formerades också små sammanhållna grupper som på olika sätt lyckades irritera de röda.

Ett betydande antal estlandssvenskar fanns det ju också i Reval. Sedan kriget väl utbrutit var det praktiskt taget omöjligt för en man i mobiliseringsbar ålder att ta sig ut ur staden. Överallt fanns patruller på vägarna som noggrant synade de resandes dokument. Att gå under jorden i Reval var oerhört mycket svårare än ute på landsbygden. De som ändå sökte sig olika gömställen i staden – på vindar, i källare, på kyrkogårdar etc. levde farligt. De kunde inte söka sig till skyddsrummen vid de ständigt återkommande flyganfallen, de måste på hemliga vägar skaffa mat och dryck och de kunde när som helst bli upptäckta vid husundersökningar.

Bristen på säkra gömställen i svenskbygden var en av orsakerna till att några svensksbyar så gott som tömdes på unga män, som alla valde att låta sig mobiliseras i stället för att riskera sitt eget och sina anhörigas liv. Svårigheten att finna skydd i storstaden förklarar varför inte mindre än ca 20000 man från Reval och landskapet Harrien (Harjumaa) ansåg sig böra åtlyda mobiliseringsordern.

För de kommunistiska makthavarna utgjorde skogsbröderna en kategori fiender som med alla medel måste bekämpas. I kampen mot ”diversanter” (sabotörer), ”desertörer” och övriga ”banditer” satte de in de s.k. förintelsebataljonerna (hävituspatalljonid). I sitt bekanta radiotal den 3 juli gav Stalin dessa specialtrupper, ledda av hängivna kommunister, fullmakt att i sin gärning tillämpa brända jordens taktik.

Sommarmånaderna 1941 blev en skräckens period. Många oskyldiga människor fick sätta livet till. Förintelsebataljonernas folk kunde tränga in i bondgårdar på landet och förinta hela familjer jämte tillfälliga gäster. De minerade och sprängde byggnader och fabriksanläggningar, föste ihop och

"På bytorget i Borrby såg jag kvinnorna sitta med sin sticksöm mitt under artillerielden. En vormsöhustru får aldrig vara arbetslös. Stickandet är hennes andra natur." (Ludvig Lienhard i Årsbok 1943.)

dödade kreatur och hästar för att de inte skulle bli tyskarnas byte. Den enskilda människan var fågelfri. Inga domstolsprocesser föreskrevs. Släpades någon misstänkt så långt som till krigsribunalen följdes åtalet i allmänhet mycket snabbt av exekution.

Naturligtvis kom det till sammandrabbningar mellan skogsbröderna och förintelsebataljonernas folk. Inte alltid hade "Berijas bödlar" framgång och de vågade sig i allmänhet inte in i de stora skogarna. Fanns det inte "banditer" att jaga kunder de ju alltid under förvändning att leta efter eventuellt undangömda vapen trakassera befolkningen med husundersökningar. Privatpersoner fick sedan sommaren 1940 inte inneha vapen.

Den 13 juli påträffade folk ur den i Hapsal stationerade, synnerligen energiska förintelsebataljonen i en gård i Skotanäs på Nuckö ett gevär, som sonen i huset ägde. Denna, hans far och två grannar kommenderades ut på gården. Samtliga byinvånare, även barn, beordrades infinna sig på Menansgården. Inför de församlade blev de fyra männen (Ernst och Olaf Raagmaa, Hugo och Artur Kliss) i timmar förhörda och även misshandlade innan de gavs nådaskotten. 18 minderåriga blev faderlösa.

Förintelsebataljonen fortsatte att gå hårt fram på Nuckö. Albert Kasela, Ferdinand Kask och Arno Kruusmaa likviderades i närheten av Österby, metodistpastorn Jaan Jaagupsoo sköts och kastades i en brunn i sin hemby Hosby, Arvid Blees mördades i närheten av sin hemby Klottorp. Samtliga avrättades utan rannsakan och dom.

Även öriket Runö drabbades hårt av den röda terrorn. Inte mindre än sex

människor blev dess offer. Deras död har samband med befrielsekampen som skildras längre fram.

Man beräknar att omkring 2000 personer föll offer för förintelsebataljonerna under sommaren 1941, därav ca 250 i landskapet Vik (Läänemaa).

Inget "Blitzkrieg"

De tyska trupperna hade på några dagar i början av juli erövrat en stor del av södra Estland. Sedan måste de emellertid göra halt längs en linje som sträckte sig från Pärnu-Pölsamaa-flo-den Emajögi i riktning mot Peipus. Uppenbarligen hade den tyska krigsledningen underskattat motståndarens styrka och förstärkningar måste inväntas. Det tog några veckor innan de anlände, något som hade katastrofala följder för Estland. Kommunisterna fick välkommen respit. De kunde fortsätta med deportationerna och genomföra mobiliseringarna, förintelsebataljonerna kunde utföra sitt förstörelsearbete i norra och västra delarna av landet. De kommunister som i början av juli flytt hals över huvud österut återvände och utövade med stor energi repressalier mot dem som under deras frånvaro tagit fiendens parti.

Först i början av augusti återupptog tyskarna sin offensiv på allvar. Narva föll den 17 augusti. Inringningen av Reval började några dagar senare. Efter ca en veckas intensiva strider föll huvudstaden den 28 augusti. Samma dag utrymde ryssarna Baltischport (Paldiski) liksom Nargö och Lilla och Stora Rågö. Öarna hade ingått i systemet av örlogsbaser.

Efter de framgångsrika tyska operationerna i norra Estland följde eröv-

ringen av landskapet Vik, där ca två tredjedelar av estlandssvenskarna var bosatta. (Svenskområdena i Padis och Vippal-Neve området i Harrien hade befriats redan den 22 augusti.)

Den 30 augusti var tyskarna i Rickul, 31 augusti intogs Hapsal och bl.a. Oru kommun och den 4 september slutligen retirerade de röda arméförbanden från Nuckö. Hela det estniska fastlandet var härmed i tyska händer.

Men ännu återstod för tyskarna den svåra uppgiften att inta de strategiskt viktiga öarna på Estlands västkust. Det var ingen hemlighet ens för gemene man att ryssarna hade lagt ner oerhörda resurser på att befästa öarna. De räknade med att fienden först skulle försöka inta dessa för att skapa sig brohuvuden innan de gick över till fastlandet.

Den 8 september intogs den lilla Hästholmen mellan Hapsal och Ormsö. Efter häftigt motstånd, framför allt vid Saxby fyr där många offer krävdes på båda sidor, erövrade tyskarna Ormsö den 12 september. Den 16 föll Moon och den 21 september Ösel (med undantag för halvön Sörve/Svorbe där ryssarna höll stånd till den 5 oktober).

På det välbefästa Dagö bjöd röda armén starkt motstånd. Först den 21 oktober kunde tyskarna betrakta sig som herrar även på denna ö.

Runö hade befriats från sina röda vakter några dagar efter Ösels fall, men Odensholm behärskades fortfarande av ryssar när övriga Estland redan var tyskockuperat. Turerna kring befrielsen av dessa svensköar var många och särskilt dramatiska varför det kan vara motiverat att ägna dem större utförlighet.

I början av juli hade några runöbor uppsnappat ett radiomeddelande från Pärnu, av vilket framgick att staden intagits av tyska trupper. Runöborna tog för givet att även Ösel hade fallit och beslöt därför att inte invänta tyskarna utan själva befria sin ö från det kommunistiska väldet. Med hjälp av list lyckades de arresteras vaktstyrkan vid fyren, vid det här laget reducerad till fyra man. Därefter avsattes exekutivkommitténs ledamöter och ersattes med män som haft kommunala förtroendeuppdrag innan den röda regimen infördes; den estniska flaggan hissades på fyren.

Den 30 juli upptäckte öborna att tre kommunistiska spioner försedda med radioutrustning ilandsatts på ön. Spionerna greps och sattes i arrest tillsammans med de fyra tidigare gripna.

Den 1 augusti anlände till ön tre

hemvärnsmän från Pärnu med ett antal bössor och ammunition till Runös skogsbröder.

Följande dag påträffades en patrull på 5-6 man som osedd lyckats ta sig i land. Vid den skottväxling som följde sårades två runöbor lätt och inkräkterna tvingades på flykt.

Den 3 augusti lämnade hemvärnsmännen från Pärnu ön och nu följde även kommunaläldsten Melders med jämte fångarna. Dessa skulle överföras till ett säkrare häkte.

Den skärpta vakthållningen på ön fortsatte. Den 6 augusti dök överraskande ryskt flyg upp över byn. Ett antal bomber fälldes, varvid en kvinna, Maria Dreijer, dödades och ett hus demolerades. Dessbättre hade de flesta bomberna hamnat utanför byn, på åkrarna och i skogen. Men befolkningen vågade inte längre vistas inomhus.

Tidigt nästa morgon kunde en av vaktposterna meddela att flera hundra rödarmister och sannolikt också folk ur Ösels förintelsebataljon ilandsatts på öns västra sida. Naturligtvis vore det vanvett att göra motstånd mot en så överlägsen fiendestyrka. Byns invånare, som tagit sin tillflykt till öns täta skog, kommenderades fram och alla vapen samlades ihop. Den som tredskades hotades med arkebusering.

Den 1 juli avsatte ordföranden i exekutivkommittén återinsattes i sitt ämbete liksom öns milisman som nu åter bytte sida. De fem som varit verkamma i den några veckor gamla kom-

munalnämnden (kommunstyrelsen) häktades av kommunisterna liksom byns skollärare. Efter flera dagars letande fick man även tag i fyrmästaren och fiskeriföreståndaren.

Fångarna fick sitta inspärrade i källaren under fyren under ett par veckors tid och behandlades mycket illa. Senare släpptes två av dem medan sex fördes till Kuressaare/Arensburg. Därifrån fick den fängslade Johan Österman återvända, medan de fem övriga – Andreas Björk, Johannes Dans, Johannes Merendi, Boris Wähk och Tomas Österman förblev borta.

Rödarmisterna stannade på ön ända till den 7 september och höll öborna i ständig skräck. Kvar lämnades sedan

en mindre vaktstyrka på sex man som tillsammans med öns kommunistiske milisman under ännu några veckor höll sitt grepp om ön.

Några dagar efter Ösels fall återvände länsman Melders från Pärnu (27/9) med en grupp hemvärnsmän ledd av en tysk officer. Den kvarvarande kommunistiska vaktstyrkan arresterades och kommunalstyrelsen bytte åter sammansättning. Runös skogsbröder omformades till Runös hemvärn. Äntligen rådde fred på ön. Men vad hade hänt med de fem männen som förts till Kuressaare? Svaret kom efter någon tid, alla fem hade mördats.

Kampen om fästningen Odensholm pågick ända till början av december

Fyrtornet och fyrmästarens hus på Runö där dramatiska händelser utspelades under sommarmånaderna 1941.

och fick högst kännbara effekter för människorna i Rickul, främst för dem som bodde i strandbyarna Spithamn, Bergsby, Ölbäck och Roslep.

Redan i början av augusti hade tyska spaningsplan dykt upp över Odensholm och utmanat fästningens besättningar. Kanonaden började och snart skulle projektilerna också hagla in över fastlandet.

I och med att Baltischport fallit den 28 augusti – under denna örlogsbas sorterade även Odensholm – och tyskarna etablerat sig i Rickul och där monterat upp sitt artilleri, uppstod en helt ny situation för garnisonen på Odensholm. Avståndet mellan antagonisterna hade krympt till ca 1 mil vilket inbjöd ej endast till kanondueller utan också till ömsesidiga landstigningsförsök.

Den 3 september landsatte ryssarna en relativt stor styrka som fördelades på Spithamn och Derhamn. Ryssarna hann förstöra sin redan tidigare övergivna sambandspunkt i Spithamn och såga itu tre under byggnad varande

Den 28 augusti 1941 skedde vaktombyte i Reval. Utanför "Hotel Nolte", där ryssarna haft en militärstab står nu en tysk vaktpost och tittar mot Svenska kyrkan tvärs över gatan. Strax intill reser sig Nikolaikyrkan med sitt mäktiga torn. Den i över ett år förbjudna estniska flaggan markerar också den stora förändringen.

skonare i Derhamn, innan de upptäcktes. De tvingades retirera efter hårt strid.

Den 6 september var det tyskarnas tur att göra ett landstigningsförsök. Föregångna av batterier från pjäserna i Spithamn och andra orter stävade ett antal kuttrar ut mot Odensholm. Dessantstyrkan överöstes dock med en så fruktansvärd kanoneld från de mäktiga pjäserna på ön att många kuttrar sprängdes i bitar. Även tyskarnas operation misslyckades och krävde ett stort antal offer.

Det var uppenbart att ryssarna tänkte behålla fästningen Odensholm in i det sista. Den var av stor strategisk betydelse. Kampen om öarna i Moon-sund pågick fortfarande och det gällde att med hjälp av den starka ryska befästningen i Hangö söka omöjliggöra tyska operationer i Finska viken.

Efter mer än två månaders nästan oavbrutna artilleridueller tog tyskarna för givet att ryssarna nu hade tömt sitt ammunitionslager och var beredda att ge upp. Ett tyskt ultimatum (4 nov) om ovillkorlig kapitulation avvisades emellertid. Tyskarna samlade sig då till ny landstigning beledsagade av ett intensivt bombardemang men måste än en gång vända tillbaka (14 nov). Enligt ryska källor skulle tyskarna vid detta anfall ha förlorat 400 soldater.

Kanonduellerna fortsatte. Än en gång lyckades tyskarna samla sig till en dessant, den tredje i ordningen. Den 6 december gick man i båtarna. I landstigningsstyrkan ingick nu även ett antal män från Hapsals hemvärn.

Men det var något som inte stämde. Fartygen släpptes nära intill stranden utan att mötas av granateld och dessantstyrkan kunde ostörd stiga i land – på en öde ö som närmast liknade ett kraterlandskap. Det framgick senare att garnisonen utrymtes den 1-2 december utan att tyskarna hade märkt något. En specialstyrka hade sprängt allt som gick att spränga.

Snart blev det också känt att Hangö utrymtes ungefär samtidigt med Odensholm – låset för Finska viken fanns inte längre.

Kanonerna som dundrat i mer än tre månader hade äntligen tystnat. Rickulborna var de som längst befunnit sig i den direkta krigszonen. En kvinna hade dödat (Lena Vesterholm från Roslep) och en hel del materiella skador hade uppstått. Den psykiska pressen på befolkningen hade varit svår. "Det känns liksom då man vaknar ur en elak mardröm där bödlarna stått med yxorna i högsta hugg, så man kan knappt tro sig själv, när man ser sig

vara befriad vid liv", skrev en rickulbo till en släkting.

Den 6 december 1941 är alltså det datum då tyskarna äntligen kunde avsluta sina operationer i Estlands övärld. Därmed var de herrar över hela Estlands territorium. Något "Blitzkrieg" hade de segervana tyskarna inte lyckats genomföra denna gång. Att befrielsen av Estland ändå på sina håll gått både snabbt och med små förluster hade de i icke ringa grad tacka de estniska frivilliga för. Allmänt kända för sin taperhet är bl.a den s.k Major Hirvelaans bataljon och "Erna-gruppen" som också deltog i operationerna i svenskbygderna. Även estlandssvenska frivilliga hade deltagit i de strider som rasat i deras respektive hembygder.

Under nazistisk ockupation

Det råder ingen tvekan om att den övervägande delen av Estlands folk hälsade de tyska truppernas inmarsch med entusiasm. Nu skulle den röda terrorn stoppas och landets självständighet återvinnas. Infriades förhoppningarna?

Redan i september tillsatte den tyska militärledningen en estnisk s.k självförvaltning som i december i samband med införandet av civil förvaltning godkändes av Estlands generalkommissarie Litzmann. Om någon självständig estnisk maktapparat blev det inte fråga. De fem estniska direktörerna med dr Mäe i spetsen var inget annat än osjälvständiga ämbetsmän som hade att effektuera tyskarnas order. Sin största betydelse fick den estniska självförvaltningen på det regionala och lokala området (dvs i de administrativa enheter som under Estlands självständighetstid kallats maa-valitsused resp vallavalitsused – länsstyrelser resp kommunstyrelser).

Någon demokrati inom den offentliga sektorn ville de nya makthavarna inte veta av. Visserligen kom i allmänhet förtroendevalda från självständighetstiden tillbaka på olika poster, f.a. inom den kommunala sektorn, men de var inte valda av folket utan tillsatta av överordnade organ.

Kommunerna hade bl.a. till uppgift att utöva noggrann kontroll över bönder och fiskare så att de inte fuskade med leveranserna ("normerna") till det allmänna. Det deklarerades tydligt från ockupationsmaktens sida att Estlands ekonomi måste integreras med Tysklands i det totala krigets tjänst.

Det var inte med någon större entusiasm precis som bönderna sökte uppfylla de orimligt höga normerna. Mod-

lösheten tilltog när de fick beskedet att den av kommunisterna nationaliserade jorden inte skulle återgå till de förra ägarna utan nu var att betrakta som tysk statsegendom. Bonden hade nyttjanderätt ej äganderätt. Med smärre undantag förklarades även nationaliserade industriföretag, stadsfastigheter, affärsföretag etc vara tysk besittning.

Stor besvikelse och irritation utlöste bland befolkningen den tyska ransoneringspolitiken. Det var ingen hemlighet, att tusentals ton estniska jordbruksprodukter transporterades till Tyskland, trots att matransonerna där var minst dubbelt så stora som i Estland. Och tyskar i det ockuperade Estland hade likaså en mycket större tilldelning av livsmedel än landets egen befolkning. Detta uppfattades som ren diskriminering. Att människor i tätorterna kunde överleva under de följande krigsåren berodde inte på myndigheternas förutseende utan på existensen av en mycket omfattande svart marknad – med skyhöga priser. Lönerna räckte inte långt. I den situationen tvingades många att sälja tavlor, smycken och andra värdeföremål för att kunna finansiera sina matinköp. Den som till äventyrs hade sparat på ryska rubler fick snart se dem gå mot noll. En rysk rubel var inte mera värd än 10 ostpfennig.

Det solida förtroendekapital som tyskarna från början hade hos estlän-darna lyckades de snabbt förskingra. Liksom NKVD hade det tyska Gestapo, SS, SD ögon och öron överallt. Redan i oktober 1941, således innan hela det estniska territoriet intagits av tyskarna, hade särskilda SS-organ (s.k Einsatzkommandos) infångat majoriteten av de ca 2000 judar som stannat kvar i Estland i förlitan på att inget skulle hända dem.

Men de nya makthavarna hade också bråttom med att leta rätt på alla kommunister och dem som ansågs ha samarbetat med dessa. Nu var det högkonjunktur för småagenter och angivare. På lösa grunder och efter viskningskampanjer företogs arresteringar och många oskyldiga dömdes till döden. De första 5-6 månaderna av den tyska ockupationen var mycket blodiga. Hur många som under denna period avrättades eller senare dog i fängelser och koncentrationsläger tycks det inte finnas tillförlitliga uppgifter om. Att det rör sig om tusentals liv är ställt utom all tvivel.

Liksom under den kommunistiska regimen rådde under den nazistiska tidnings- och brevcensur. Endast "pålitliga" personer tilläts inneha radi-

omottagare. Att lyssna på utländska radiostationer bestraffades med fängelse. Den stränga censuren gjorde givetvis att människorna blev desorienterade och offer för den skickligt upplagda statliga propagandan.

Okupationsmakten demonstrerade alltså öppet att den ansåg sig ha rätt att förfoga över Estlands materiella tillgångar. Jakten på fiender till nazismen försiggick också oftast öppet. Det stod även från början klart att tyskarna önskade använda Estlands arbetskraft

de speciellt estlandssvenskarna – tyskarna ställde sig kallsinniga till propåerna om en allmän utvandring till Sverige. Däremot visade de ett betydande intresse för den svenska folkgruppens fortsatta tillvaro i Estland – ett intresse som inte hade enbart positiva effekter.

På den estlandssvenska scenen uppträdde under hösten en ung tysk Sonderführer, dr Ludwig Lienhard, som tillhörde ett propagandakompani. Lienhard hade bl.a deltagit i kampen om Ormsö och där formerat ett hem-

utvandring.

(Som bekant blev det ju också dr Lienhard som 1944, när tyskarna tvingades bryta upp från Baltikum, lottade nära hälften av Estlands svenskar jämte ett antal ester över Östersjön och genom den invecklade nazistiska krigsbyråkratin.)

Tyskarnas generösa löften till den svenska minoriteten var i själva verket inte mycket att fröjdas över – de flesta av visionerna förblev visioner, främst beroende på krigsutvecklingen. De bidrog emellertid till att bibringa den svenska regeringen en alltför optimistisk syn på estlandssvenskarnas situation. Om nu tyskarna verkligen tänkte ta sig an dessa stamfränder, resonerade man i Stockholm, och dessa därtill vore splittrade i utvandringsfrågan, kunde det ju inte brådska med utvandringen. Kanske en generös materiell hjälp till självhjälp vore att föredra.

Fjäskandet för "rannarootslased" (kustsvenskarna) ansågs i vissa estniska kretsar vara helt omotiverat. Trångsynta befattningshavare visade sitt missnöje genom att utdela nålstick till svenskarna så snart tillfälle gavs. Gamla motsatsförhållanden från det kärva minoritetspolitiska klimatet från 30-talet höll på att återuppstå – om än i mindre skala.

Dessa tjänstemän genomsådade tydligen inte den tyska taktiken. Intresset för "den lilla germanska folkspillran" i Estland var inte alldeles oegennyttigt. En korrekt behandling av estlandssvenskarna kunde ge utdelning: godwill i Sverige (eventuellt även i övriga nordiska länder) och möjlighet för tyska funktionärer från olika samhällssektorer att besöka Sverige och där knyta för Tyskland värdefulla kontakter. Sverigebesöken gav dem dessutom tillfälle att inför den svenska allmänheten och speciella fora rapportera om bolsjevikernas illdåd, bl.a i Svensk-Estland.

Återblick

Jag har i mina två artiklar i Kustbon velat visa vad som karakteriserar ödesåret 1941. Var och en av dess fyra årstider har sitt eget skeende. Under vintermånaderna framträder konsekvenserna av den pågående kommunistiska samhällsomdaningen med allt vad den innebär för den anskilda äganderätten, rättssäkerheten, demokratin. Våren går i skräckens tecken med massdeportation, arresteringar, exekutioner. Somarmånaderna är fyllda av krigshandlingar. Stora offer krävs såväl på fronterna som bakom dem. Med hösten kommer en ny regim, den nazistiska, den första optimismen övergår snart i

Grav på Kudjapäa kyrkogård på Ösel, några kilometer utanför Kuressaare/Arensburg. Gravstenen rest i juli 1991 av anhängare till de sommaren 1941 av kommunisterna avrättade runöborna.

för krigsindustrin och dess soldatmaterial för krigsfronten.

Redan under hösten 1941 verkställdes en "frivillig" arbetsmobilisation av kvinnor och män. En del kommenderades till Tyskland där de ofta behandlades illa av sina arbetsgivare. Andra skickades till avsnitt i omedelbar närhet av fronten för att hjälpa till med befästningsarbeten.

Än så länge är det dock inte fråga om tvångsmobiliseringar till armén. Det är förvånansvärt många unga män – även estlandssvenskar – som frivilligt anmäler sig till krigstjänst. En del av dem har varit skogsbröder eller tillhört hemvärnet och har redan erfarenhet av samarbete med tyskarna. Andra anmäler sig för att hämnas sina av den röda terrorn drabbade anhängare. Men en allmän uppfattning bland dessa frivilliga är att de vill kämpa för det egna landets framtid, inte för Hitlers nya Europa.

Ytterligare en missräkning drabba-

värnskompani. Som referent i nationalitetsfrågor kom han att ingripa i olika akuta estlandssvenska problem. Men hans uppgift var också att presentera Berlins och sina egna visioner om estlandssvenskarnas framtid: en omfattande kulturautonomi, god hälsovård, direkta kontakter med den tyska maktapparaten, sammanhängande svenska bosättningsområden, goda möjligheter till kommunikation med stamfränderna i Sverige osv.

Från sin inhemska plattform (först inom militärförvaltningen, senare i generalkommissariatet i Reval) skötte denne dominante och uppslagsrike befullmäktigade även estlandssvenskarnas relationer utåt. Inför tongivande rikssvenskar i utrikesdepartementet, i Kommittén för rågosvenskarna etc. vittnade han om den tyska generositeten visavi estlandssvenskarna och även om den opinion som härskade i svenskbygden, bl.a i utvandringsfrågan. Naturligtvis låg det i tyskarnas intresse att tona ner entusiasmen för en

besvikelse: den nya regimen har alltför många likheter med den förra – kvar finns rättslöshet, demokratifientlighet, exploatering av människor och de materiella resurserna.

Regimskiftena hade fört med sig ohyggliga lidanden för Estlands folk. Genom olika ingripanden från den kommunistiska regimen hade omkring 60000 människor släpats bort till främmande land eller bragts om livet. Härtill kom de som offrat sina liv i den gemensamma befrielsekampen tillsammans med de tyska trupperna och de som fallit offer för den nazistiska terrorn. De materiella förlusterna var enorma: merparten av industrin var förstörd, ca 13000 hus, bland dem ett 80-tal skolhus och 40-talet kyrkor, var raserade, tiotusentals djur och hästar bortförda eller förintade. Människornas psykiska lidande kan inte mätas.

I förhållande till sin folkmängd hade estlandssvenskarna under detta år lidit förluster fullt jämförbara med

majoritetsbefolkningens. Ur demografisk synpunkt måste deras förluster t.o.m. betecknas som större än esternas – i en liten folkstam betyder varje ung individ mycket för stammens fortsatta tillvaro.

Min skildring slutar vid årsskiftet 1941/42. Esterna hoppas nu på något slags "normalisering" av vardagen, medan estlandssvenskarna ställer sitt hopp till den svenska regeringsdelegation som skall anlända på nyåret.

Referenser

Aman, A: Estlandssvenskarna under andra världskriget (i: En bok om Estlands svenskar, I), Sthlm 1961

Horn, A: Estland fritt och ockuperat, Sthlm 1944

Lindström, L: Stormar över Ormsö, Sthlm 1960

Oras, A: Slagskugga över Balticum, Sthlm 1949

Wieselgren, P: Från hammaren till

hakkorset. Estland 1939-1941, Sthlm 1942

Årsbok och kalender 1943. Utg. av Estlandssvenska Odalvärnet, Reval 1942

Eesti rahva kannatuste aasta. I-II. Utg. av Eesti Omavalitsus, Tallinn 1943

Eesti rahvas suure isamaasõjas 1941-1945. I. Red: L. Lentsman m.fl, Tallinn 1971

Eesti riik ja rahvas teises maailmasõjas. I-X. Red: R. Maasing m.fl, Sthlm 1954-62

Ojamaa, M., Varmas, A. ja T: Eesti ajalugu, Sthlm 1946

Förutom nämnda källor har jag haft nytta av dokument i Utrikesdepartementets arkiv, och Kommitténs för estlandssvenskarna arkiv. (Båda arkivens samlingar i Riksarkivet, Stockholm.)

Även de egna upplevelserna från året 1941 bör ha ett visst källhistoriskt värde.

Derhamn i Rickul låg mitt emot fästningen Odensholm och fick uppleva en rysk desant i september 1941 liksom flera månaders daglig kanonad och granateld från grannen på "Holmen". Det var i Derhamn som ryssarna sågade itu tre underbyggnad varande skonare.

ESTNISKT INFORMATIONS-KONTOR i Sverige

I mars 1991 öppnades i Stockholm estniskt info-kontor på Rådmanngatan 18, i samma lokalutrymme där letterna redan hade kommit igång. SIDA bidrager.

Det estniska info-kontoret leds av en styrelse med Sven Alur Reinans som chef.

Vid starten var det historiedoc. Aadu Must från Estland som arbetade i byrån. Nu har han återvänt till Universitetet i Tartu/Dorpat och i hans ställe har kommit Margus Laidre från Estland. Sverige-esten, redaktör Ülo Ignats, arbetar på byrån "halvtid". Den 27 aug. utnämndes Laidre till Estlands ambassadör. Informationskontoret utfärdar nu visa för resa till Estland. För visumansökningar har kontoret öppet måndag-torsdag kl. 10-12. Inga telefonsamtal i visumärenden.

Kontorets tel.nr. 08-10 99 81 fax.nr. 08-10 77 44

Ormsö Hembygdsförening
håller

INFORMATIONS- MÖTE

Lördagen den 12 oktober
1991

kl. 12.30 – 17.30

Lokal:

Rågsveds Folkets Hus
T-bana 19, Rågsved

Minnen från den minnesvärda sommaren 1941

av Erik Schmidt

Parti mellan Stora och Lilla Strandporten i Reval. Foto ur SOV:s arkiv.

Skolan var slut! Jag hade tagit realexamen och såg fram emot ett långt och skönt sommarlov, en härlig, spännande sommar där utsikten att på nytt behöva sätta sig på skolbänken verkade påtagligt avlägsen, långt borta i tiden, någon gång frampå höstkanten, och mycket kunde hända under den tiden...

Glädjen över de förestående sommarferierna var dock inte helt ogrumlad. Och grumset i glädjebägaren utgjordes av att man under det Sovjetiska skolsystemet förväntades göra en

insats till det Stora Fosterlandets bästa: hugga ved i skogen, hjälpa till på någon bondgård eller vid fisket. Det senare hade varit enkelt nog, för det hade jag gjort under tidigare sommarlov. Jag hade varit "deilkar" (fiskardräng) hos Ikko och tjänat en hel korna per dag, vilket gjorde att jag till hösten kunde inköpa ett vattentätt och stötsäkert armbandsur av märket ETERNA, dvs när mamma hade skjutit till halva beloppet.

Men nu var detta inte längre möjligt

eftersom vi föregående sommar med endast tio dagars varsel hade tvingats lämna vår kära ö. Och på så sätt kom jag, vartefter dagarna gick, att alltmer förknippa den förestående sommaren med otrevliga jobb på bondlandet. Man hade väl hört hur det var på vischan: man fick kånka morgon och kväll och bära vatten till djuren, eller gå krokig dagarna i ända och plocka ogräs tills man aldrig mer kunde bli rak igen. Eller också fick man mocka dynga i lagårn där korna slog en i

ansiktet med sina skitiga svansar eller så fick man sitta på en skakande kärra och titta på bakändan på en häst som pruttade stup i ett... Sannerligen, raden av otrevliga göromål verkade oändlig, ty skall sanningen fram, så var bönderna inte mycket värda, inte ens i en liten nargöbos ögon!

Det visade sig dock, att jag hade oroat mig alldeles i onödan för när det kom till kritan, så hade min snälle gudfar ordnat jobb åt mig som jungman på en liten bogserbåt i Revals hamn. Gudfar, som hette Mihkel Kõvamees och min pappa hade träffats i Fjärran Östern när de seglade runt Kamtchatkas kuster och i japanska farvatten, och sedan kom deras vänskap att vara hela livet. Mihkel hade senare, och tills ryssarna tog över, varit chef för örlogshamnen i Reval, och så hade han bett oss flytta in i sin lägenhet, då han annars riskerade att få en rysk familj på halsen. Enligt de nya bestämmelserna fick varje person endast disponera 9 kvm golvyta!

Jag berättar allt detta för att förklara, hur förspant jag plötsligt hade fått det: Visserligen hade jag tidigare sen barnsben fått följa med farsgubben på hans resor ända från Lofotenöarna i norr till Portugals sydliga kuster, men det här var mitt allra första jobb som avlönad sjöman, och detta innebar en stor skillnad. Jag undrar: Kan det finnas något för en femtonårig grabb, som känns skönare???

Inte nog med att jag bodde hemma hos kapten och att vi fick sällskap till och från jobbet, jag tjänstgjorde också på skepparns vakt och det innebar, att när han sett att jag kunde styra ordentligt, så tog det inte lång tid förrän jag helt på egen hand tilläts manövrera båten, slå fram och back och stopp i maskin – det hela givetvis under kaptenens överinseende. Behöver jag upprepa, att det kändes som att ha kommit till himmelriket? Och detta, utan att ens ha behövt dö..!

”Walter” var en liten hamnbogserare som var byggd i Holland år 1900. Den hade ett deplacement av 41,58 br reg ton, var 17,26 m lång, 4,71 m bred och hade ett djupgående av 2 m. År 1916 hade en ny 220 hästars ångmaskin installerats i Newcastle. Det var minsann annat än böndernas fordon!

Besättningen utgjordes normalt av 5 man – men enligt den Sovjetiska stilen hade ”Walter” hela 15 mans besättning, uppdelade i tre skift, som var ombord i 24 timmar i sträck och därefter lediga i 48 timmar. Det kan vara svårt att föreställa sig en så stor besättning på en såpass liten båt, men eftersom ”Walter” mest seglade omkring i

hamnen eller dess omedelbara närhet, så bodde de, som var lediga, i land.

Jag njöt i fulla drag av kamratskapet ombord, av att göra rätt för mig, av att hela tiden få lära något nytt och intressant. Men säg den glädje som varar evigt? De lätta, ulliga sommarmolnen trängdes snart undan av mörka, hotfulla skyar. När jag gick ombord på morgonen den 14 juni stod långa rader av boskapsfinkor på stickspåren inom hamnområdet, bevakade av beväpnade ryska soldater. Vagnarna var till trängsel fullpackade av människor som i förtvivlan stack ut händerna genom de gallerförsedda fönstren. Vi kunde inte föreställa oss, vad det var frågan om, för något sådant hade ingen varit med om tidigare. Så småningom fick vi klart för oss, att det var fråga om en deportation. Ett nytt, skrämmande ord, som betydde, att människor med våld fördes bort från sina hem för att lämnas att lida och dö i arbetslägren i Sibirien. Ännu ett ord som bådade ont, liksom de vi redan stiftat bekantskap med: evakuering, konfiskering, arrestering, arkebusering... Under den första deportationsvägen gick över 10000 oskyldiga människor ett grymt öde tillmötes.

En vecka senare förklarade Hitler krig emot Sovjetunionen och när de tyska trupperna snabbt ryckte fram österut gav Stalin i början av juli order om att allt, som inte kunde bortföras, skulle förstöras. På landsbygden började de röda förintelsebataljonerna sin blodiga terror. I Revals hamn vidtog en febril verksamhet som gick ut på, att allt i Estland som kunde förflyttas eller skruvas loss, skulle lastas ombord i fartyg och föras till Leningrad. De estniska hamnsjåarna saboterade det hela genom att t.ex lägga textilier längst ned i lastrummen, därefter smör och andra födoämnen. Sedan ett lager med fotogenfat och högst upp järnvägsräls, rör och tunga maskindelar. De hoppades att åtminstone en del av lasten skulle vara obrukbar när det tunga övre lagret hade pressat sönder oljefaten så att födoämnen och tygpackar blev indränkta av fotogen.

Ombord på ”Walter” fick vi nöja oss med att åse det hela, men ändå, en dag när vi låg vid sidan av det stora passagerarfartyget ”Josif Stalin” sade maskinisten till eldaren: ”Kan du inte skyffla in lite extra kol, så att vi åtminstone kan svärta ner den fan!” Så satt vi på relingen allihopa och gladdes över hur de svarta rökmolnen från vår lilla skorsten bolmade upp mot den vitmålade fartygsidan och överbyggnaderna. Så småningom bogserade vi ut ”Josif Stalin” utanför hamnpiren, och aldrig hade jag kunnat drömma,

att jag några månader senare på långt håll skulle få se det vackra fartygets förlisning.

Så fick det ena fartyget efter det andra full last och gav sig iväg. Att ingen av de ombordvarande kunde räkna med att återvända, det hade alla klart för sig. Men några stora segelskutor, fullpackade med tvångsmobiliserade estniska män, lyckades på olika sätt manövrera sig i land, så att de ombordvarande kunde undkomma. När det blev tydligt åt vilket håll det lutade, höll allt fler sig undan, och vår kapten, min gudfar ” gick under jorden” hos släktingar på landet.

Några dagar senare ansåg även mina föräldrar, att situationen nu var så pass kritisk, att jag borde ”insjukna” och hålla mig borta från båten. Men på morgonen tittade vår granne från Nargö, Edgar Freiberg, in hos oss. Han hade haft vakt ombord under föregående dygn och ansåg, att då det fortfarande såg relativt lugnt ut – man räknade med att bogserbåtarna skulle bli kvar allra längst för att hjälpa ut de andra fartygen ur hamnen – så skulle jag, om jag tjänstgjorde ännu ett skift, s.a.s. ha mitt på det torra under de påföljande 48 timmarna. Och då kunde man räkna med, att ”Walter” hade gett sig iväg.

Den som lyder råd är vis sägs det, så jag lomade iväg till hamnen och klev ombord på vår vanliga förtöjningsplats alldeles framför hamnkottoret. Ytterligare två besättningsmän hade infunnit sig. Att kapten inte skulle dyka upp, det visste jag. Nu var det tydligt att även maskinisten tagit det säkra för det osäkra. Efter att ha väntat i en dryg timme gick matrosen in till hamnkottoret, sade att han visste var maskinisten bodde, och erbjöd sig att gå hem till honom för att se vad som hade hänt. Han fick en passersedel och släpptes ut ur det spärrade hamnområdet, och det var det sista vi såg av honom. Till slut var vi alltså endast två man ombord: en eldare och så jag, jungmannen. Hamnkottoret sände då en hamnlots som ställföreträdande befälhavare, men när denne såg, att jag på ett tillfredsställande sätt kunde manövrera båten, nöjde han sig med att kura ihop i ett hörn av styrhytten. Eldaren var väl bekant med den lilla ångmaskinens skötsel som han klarade av vid sidan av eldandet, och så utförde vi några enklare uppdrag inom hamnen.

I stort sett förflöt dagen ganska lugnt. Frampå eftermiddagen fick vi order att gå till Norra Vågbrytaren och förtöja framför en jagare som låg där. När vi kom fram och jag lagt båten vid kajen skulle jag hoppa i land för att

göra fast förändan men motades iväg av en rysk soldat med gevär och påsatt bajonett. Ryska soldater tog hand om förtöjningen och så hoppade tre stycken ombord varjämte ytterligare två beväpnade vakter posterade sig på kajen. Fem soldater för att bevaka tre obeväpnade sjömän! Såg vi verkligen så farliga ut? Men skämt åsido! Situationen verkade minst sagt otrevlig och vi fick omgående beskedet, att vi nästa dag skulle bogsera den ryska jagaren, som hade maskinskada, till Leningrad. Vi hade gått i fällan, och där satt vi nu vackert. Vad skulle vi ta oss till?

Eldaren kom på, att vårt kolförråd var alldeles för litet för en så lång resa, och glad i hågen gick jag – den enda av oss tre som kunde göra sig förstådd på ryska – fram till den av våra vakter som verkade ha befälet och talade om för honom att vi inte hade tillräckligt med kol för att bogsera ett så stort fartyg så långt. Men ryssen flinade med sina ståltänder och pekade på en stor kolhög på kajen som vi själva skulle få bunkra innan vi gav oss iväg...

Så satt vi där i styrhytten och slog ihop våra huvuden och försökte hitta någon lösning, men det enda vi kom fram till var, att om vi gjorde slut på vårt färskvattenförråd, så var vi tvungna att fylla tanken och eftersom påfyllning av vatten skedde alldeles framför hamnkontoret, så skulle vi åtminstone få en möjlighet att meddela våra anhöriga vad som hade hänt.

Så jag började spola däck, och när jag spolat färdigt, så började jag om från början. Då blev ryssen – han som hade befälet – misstänksam, fick tag i en mugg och fyllde den från slangen. Men si, eldaren hade tydligen räknat med den möjligheten. Han stod på lejdaren till maskinrummet och hade ena foten på spaken till kran som kopplade om mellan färskvattentanken och botenintaget och så fort ryssen högg tag i muggen förde vår eldare över spaken och ryssen fick i sig en munfull smuttsigt vatten från hamnbassängen. Han spottade, sa "Tschort" (fan) och så lade han tillbaka muggen, men det hela tjänade ingenting till, för när jag senare förde vår färskvattenssituation på tal fick jag veta att det fanns tonvis med färskvatten på jagaren, så det var bara att koppla på en slang...

Timmarna kröp fram oändligt långsamt. När det började skymma lade jag mig i en av kojerna, men somna kunde jag inte. Efter en lång stund dunsade något ner på bordet. Där låg en limpa och en klump smör insvept i ett flottigt papper. Man hade slängt ner mat åt mig – jag hade blivit utfodrad – som ett djur, och jag fick klart för mig, att

jag i ryssarnas ögon inte ens hade människovärde... Jag kände hur något brast inom mig och fylldes av en stor, kall tomhet. Vad kunde jag göra? Vad skulle jag ta mig till??? Hellre än att följa med till Leningrad skulle jag hoppa överbord och bli skjuten under flyktförsök... Eller också kunde jag i maskinrummet få huvudet krossat av pistongerna som drev runt propelleraxeln... Vad som helst var bättre än saltgruvorna i Ryssland... En lång tid låg jag liksom i dvala medan den ena tanken, omöjligare än den andra, jagade runt i mitt huvud. Visarna på klockan på skottet verkade ha fastnat, men när jag tittade på min ETERNA, så visade de samma tid... Till slut började skuggorna krypa allt längre in i hörnen. En ny dag höll på att gry. Den dan då vi skulle ge oss i väg till Leningrad – när jag aldrig mer skulle få återse mina föräldrar...

Jag gick upp och satte mig i styrhytten, urlakad, håglös och olycklig. Klockan åtta kom en politruk ombord. Nu bär det snart i väg, tänkte jag. Han försökte prata med lotsen och med eldaren, men ingen av dem kunde ryska och så satte han sig hos mig i styrhytten. För att vara en politisk kommissarie såg han ganska mänsklig ut. Ögonen var inte stickande och munnen såg inte ut som ett sår i ansiktet. Vi började prata lite smått, först om när vi skulle ge oss i väg och sedan om resan till Leningrad och långsamt började en idé ta form i min trötta skalle. Jag berättade för honom hur jag varit i Leningrad med mina föräldrar, hur min far hade köpt mig en baskermössa i Spanien. Den hade rött sidenfoder och i fodret hade far med bläck skrivit mitt namn och båtens, s/s "NAUTIC" – för den händelse jag skulle komma bort i Leningrad. Jag var bara barnet då, inte mer än sex år gammal, och mindes inget alls av den vackra staden. Därför såg jag nu fram emot att få återse och uppleva Leningrad, om det inte vore...

"Vore vaddå...?"

"Vore så, att jag inte ens hade ordentliga kläder. Titta, det enda i klädväg är det jag går och står i, ett smuttsigt blåställ. Inga pengar har jag heller, och mina föräldrar har ingen aning om vart jag är på väg." Så berättade jag om min far, som tagit sjökaptensexamen i Vladivostok och rest hem med Transsibiriska järnvägen, varit segelmakare på Volgafloden och varit med om en förlisning vid Novaja Semlja. Hur hans fartyg efter att ha attackerats av en tysk ubåt senare hade sänkts av ett bombplan... Om min mor, som lärt mig ryska enligt äppelmetoden...

"Vaddå för äppelmetod?"

Politruken var klart intresserad av min berättelse. Det verkade nästan som om han glömt att han var politruk och blivit en vanlig människa. Jag fortsatte att berätta om hur jag vuxit upp på Nargö där det nästan inte fanns några fruktträd alls och hur min mor varje höst hade köpt några lådor med fina, röda äpplen. Varannan kväll, sedan jag fyllt sju år fick jag läsa ryska i en halvtimmes tid, och som belöning gav hon mig ett stort, blankt, rött äpple...

Klockan nio hoppade en man från nästa skift ombord. När han vände sig om för att ta matboxen som han ställt på kajen blev även han bortmotad av vaktmannens bajonett. Jag förstod, att fällan hade slagit igen om oss.

Då tog politruken mig i armen, "Sloschaj, malodoj tschelovjek".

"Hör på, unge man, gå nu hem och ta på dig ordentliga kläder och tala sen om för far och mor vart du är på väg, och kom sen tillbaka med samma! Förresten, det kan ni göra alla tre!"

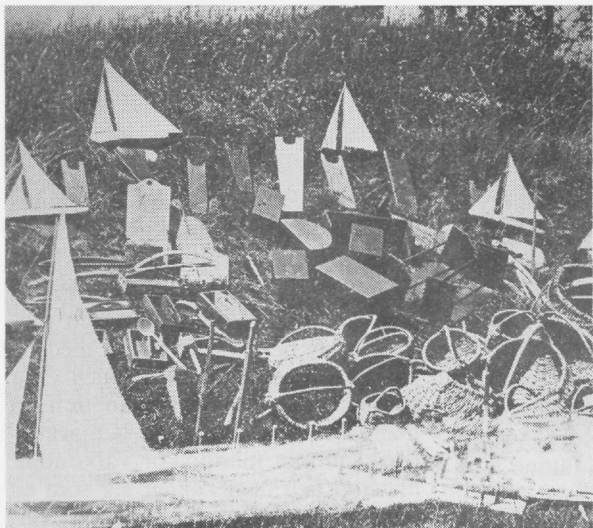
Som i en dröm gick vi den kullerstensbelagda gatan fram. Vid spärren blev vi släppta igenom utan vidare – vårt skift hade ju slutat. När vi kommit utom synhåll stannade lotsen och tog mig i hand. "Tack unge man" sade han, "det var en natt som vi aldrig skall glömma!" Jag tyckte att det var lite genant när tårarna började trilla nerför kinderna på honom, för han var ju trots allt en fullvuxen karl. Att det hettade under mina egna ögonlock gjorde inte så mycket eftersom jag ännu inte fyllt sexton...

Jag höll mig undan i en vecka tills jag var säker på att "Walter" gett sig iväg. Då gick jag upp på sjöfartskontoret och bad att få ut min inestående lön. När jag räckte över de 235 rublerna till mamma blev hon alldeles blek i ansiktet. "Är du inte klok, pojk, som sticker huvudet rätt in mellan vilddjurets käftar?" Men så investerade hon pengarna i tyget till en överrock medan det fortfarande fanns tyg att köpa.

Långt senare fick jag veta, att "Walter" avgått samma dag, anfallits av tyska flygplan i Finska Viken, och gått till botten med man och allt.

De tyska trupperna började nu närma sig Reval och civilbefolkningen kommenderades ut att bygga fästningsverk runt staden. För vår del innebar det några veckor på Kalholmen (Paljassaar) där vi gjorde i ordning ett flygfält för ryskt jaktflyg.

Så snart Reval erövrats av tyskarna i slutet av augusti försökte vi ta oss över till Nargö för att se, vad som fanns kvar av ön. Vi fick till slut följa

Nargö skolbarns slöjdalster år 1930. Foto ur SOV:s arkiv

Vy från Domberget, Reval.

Foto Joh. Triefeldt 1939

med en båt från Kakumäe på fastlandskusten. Den syn som mötte oss när vi steg i land var sorglig och nedslående. Det verkade inte, som om några strider hade ägt rum, men ändå såg hela byn ut som ett slagfält, med klädespersedlar, vapen och all sorts materiel kringströdd överallt. Ett luftvärnsbatteri i Vallarna hade sprängts i luften, med den påföljden att alla fönster i omgivningen gapade tomma. Inte en människa syntes till. Dörrar stod och slog i blåsten och allt gav ett spöklikt intryck. På grannens äng låg flera uppsvällda kokadaver som såg ut att ha stuckits ihjäl med bajonetter.

Gaveln på vårt hus pryddes av en stor bild av Stalin. Jag fick snabbt upp en sten och drämde till honom mellan ögonen så glasbitarna rök! "Fan" sa far, "fån den glasi sko vi ha fåt rutor ti ein heil fänstr!"

Inomhus mötte vi ett elände utan like. Soldaterna hade använt vårt hus som matsal. Det var sönderslaget och nerslitet och oändligt skitigt högt uppåt väggarna. I tre stora inmurade järngrytor jäste ruten gröt och surkålssoppa. Tydligt hade man gett sig i väg i hast.

I Reval fick jag arbeta med att hjälpa en dykare röja upp kring kajerna i örlogshamnen, och i oktober fick vi tillstånd att återvända till Nargö. Den vintern övervintrade 82 personer och en ko på ön. Plus ett mindre antal tyskar som monterat upp några kanoner vid Kvärnkarel, som blivit oskadade vid sprängningen. På morgonen den 3 december började de knalla på för fullt. Från vår lotsstege som var den längsta och dessutom den högst belägna på ön kunde jag se ett stort fartyg som drev i sjöröken sydväst om Nargö. En tysk soldat kom springande och ville rekvirera två motorbåtar. Vår granne "Eedo" och hans svåger

"Alberts Riks" ställde upp och gav sig i väg med tio tyskar i var båt.

Senare berättade Riks om det hela. Fartyget som redlost drev förbi Suurops udde var "Josif Stalin" med fören bortskjuten och med ett stort hål i sidan. När de kom på lagom håll avlossade tyskarna en kulprutesalva mot fartygssidan och därefter började man ombord vifta med vita lakan. De lade till vid fartygssidan och i nästa ögonblick var tyskarna på kommandobryggan och hade tagit över hela fartyget. Konservburkar och andra livsmedel flöt ut genom hålet i fartygssidan. Ryska officerare som tydligt ville dölja sin identitet slängde sina plånböcker överbord. En del hamnade i båten eller i dess närhet, och många var fullspäckade med sedlar...

"Josif Stalin" hade deltagit i evakueringen av Hangö. Strax efter midnatt den 3 december när fartyget var på väg mot Leningrad exploderade en mina förut på babordssidan och strax därefter ännu en om styrbord. Fartyget sprang läck och maskinerna stoppades. "Josif Stalin" började driva och drabbades inom kort av ytterligare två minsprängningar, den sista under förstäven varvid ankarna och ankarspelen slungades överbord.

Ett par timmar senare exploderade ammunitionsförrådet i fören varvid däck och kajutan flög i luften. Panik utbröt och officerare och politruker fick använda sig av handvapen för att återställa lugnet. Patrullfartygen som kom till platsen tog ombord sammanlagt 1520 man plus 220 som man plockade upp ur vågorna. Ombord på "Josif Stalin" fanns fortfarande 3849 personer, av vilka dock hälften dött som följd av explosionerna.

I gryningen fortsatte fartyget att driva mot den estniska kusten. Det före-

kom sammanstötningar mellan befäl och manskap. De ombordvarande var tvungna att vistas högst uppe på båtdäcket där de huttrade i kylan. Lastrummen var fyllda av lik och fartyget var närmast en flytande likkista när det slutligen grundstötte i närheten av Lohusaare udde.

Så småningom anlände två tyska bevakningsfartyg från Reval som förde med sig de överlevande, däribland 300 tvångsmobiliserade ester.

Ur det skadade skrovet flöt det ut mjölsäckar, konserver, smörlådor och mycket annat. Ombord fanns också varor av annat slag, såsom textilier och rullar av sidentyger. Urlastningen skedde under tysk kontroll. Tydligt var, att lokalbefolkningen inte kunde hålla sig borta från de begärliga varorna ombord på haveristen. En blåsig morgon kantrade en överlastad båt under återfärden, varvid 18 personer drunknade i de kalla vågorna.

(Uppgifterna om "Josif Stalins" förlisning är hämtade ur "Meresöda Läänemere pöhjaosas" (Sjökriget i Östersjöns norra del) 1941-44 av Elmar Pettai, Stockholm 1988.)

När Eedo och Riks återvänt fick jag av den tyske kommandanten en konservburk leverpastej för att jag varit behjälplig med tolkningen när båtarna skulle ge sig iväg. Jag hade nämligen även lärt mig det tyska språkets grunder som barn, med hjälp av äppelmetoden.

Man kan sannerligen reflektera över livets och ödets vändningar. Hade min mor inte köpt äpplen, så hade jag säkerligen inte kunnat prata omkull den ryske politruken. Följaktligen hade jag följt med "Walter" i djupet, och ovanstående rader hade aldrig kommit på pränt.

En resa till Sydamerika,

till firandet av den svenska folkgrupps 100-årsdag därstädes, hur kan man beskriva den på några korta rader? Så underbart är detta land, så storlaget detta svenska folk, så gripande deras trofasthet mot sitt ursprung, så stolt de för sina blågula fanor!

Vårt första resmål var Buenos Aires; redan från planet såg man jättestaden utbreda sig, som det tycktes utan slut. Förutom havet i fjärran såg man även La Platas, silverflodens breda vattens glitter verkligen göra skäl för sitt namn.

Som i en dröm försvann timmarna: sight-seeing per buss genom lyxgator, förbi skyskrapor och palatsliknande bostadshus, förbi den stora hamnens alla kranar och lastfartyg, den italienska konstnärskolonins små kvarter med hus i de otroligaste färger och former och med gatan som utställningslokal till de trasiga, tröstlöst raserade ruckel där man drar sig fram på det mest hjärtskärande sätt. Här är anonymiteten stor, folkräkningen icke genomförd, kanske har staden c:a 11 milj. innevånare, säker kan man inte vara.

En andra rundtur företogs i båt, genom Tigre, det deltaland som bildats av flodens ständiga tillflöde av bördigt slam. Ett märkligt område detta, där

var och en har sitt hus med tomt, brygga och egen båt och ofta en stor respektingivande vakthund. Två skolor finns i området, skolbåt, båtbus och båtaffär från vilken senare man handlar sina förnödenheter stående hemma på bryggan.

Där finns också sjukvårdscentral och vårdshus inom området. Många förefaller sällan behöva lämna sina vattengator och -gränder.

En generös och synnerligen fin afton på Svenska Klubben inbjöds vi till, likaså en Tangoafton av storartat slag – de medverkande ville visa något av dansens urform, en manlig dans, förutom den eleganta pardans vi någon gång fått se i Sverige. Gauchodans med stövelstamp, pisksnärtar och skinnklädda indiantrummor tog nästan andan ur en.

Mycket beundrar man grönskan och de prydligt stensatta gatorna i stora delar av staden och ännu mer sedan man fått veta att varken sten eller träd fanns i området när staden byggdes. Gatstenen (granit från Bohuslän) är slagen av fångar som sattes att bearbeta all den barlaststen som fartygen förde med sig, och träd och buskar har forslats hit och planterats ut till härliga oaser dit folk gärna söker sig. Balkonger och fönsterbänkar flödar över

av växtlighet, man köper sin lägenhet här och vårdar den omsorgsfullt.

Söndagens högmässa i Svenska Kyrkan kommer att stå fram i minnet som någonting varmt, ljust och rikt. Kyrkan ser helt anspråkslös ut med sin höga mur, men innanför grinden vajar svenska och finska fanan och en mängd svenskt linhåriga och argentinskt mörka människor välkomnar hjärtligt och man känner sig som en efterlängtd vän. Kyrkorummet välkomnar också – vackra glasmosaikfönster, en båglinje av levande ljuslåggor över altaret, en altartavla hållen i klara och blonda färger. Svenska och spanska språken blandas såväl från altaret som i psalmerna, alla deltar i bön och sång, välsignelser och hälsningar utväxlas, man är helt gripen. Sedan följs alla åt ut i trädgården, på programmet står: Asado. Nu delar ivriga och tjänstvilliga konfirmander ut glas och tallrikar, bröd och drycker, vid jättegrillen sköts enorma knivar och stekvändarverktyg med stor fermitet av unga argentinska män. Tal, överlämnande av gåvor, hälsningar och utbyte av adresser, rörda möten och forskande efter släktingar.

Vilken rasblandning i detta land: vitt, gult, olivfärgat och brunt förenas, ofta på det mest underbara sätt. Människor är otroligt vackra och dessutom

Nionde Juliavenyn i Buenos Aires

vänliga; man försöker beredvilligt hjälpa den som stretar med språket. När bussen far ut över Pampas viftar man från fält och vägar och hälsar glatt.

Det gröna Pampas är överväldigande, härliga odlingar av framför allt grönsaker så långt ögat når och mängder av boskap, lugna och fina tittar de på oss. Här går djuren ute året om, man tror sig förstå att detta gör att de ser extra friska ut. Detta område, det mest bördiga, sträcker sig långt norrut, där odlar man med stor framgång majs, vin och thé. Att den röda jorden är så röd anade man inte, den kraftiga järnhalten kommer marken att lysa klart brun-röd-lila mot det djupgröna gräset. Många har guldröda händer och naglar härute, färgen går inte bort.

I Tucuman, känt sedan 1500-talet, nu framför allt för sina sockerodlingar, blev vi väl omhändertagna och iviterade, dock ej till sockerplantagerna, utan till Saab-Scantias jätteanläggning, en imponerande fabrik med 700 anställda. Ledningen är svensk, man vårdar sig om sitt goda svenska rykte och om sina anställda, det sades vara åtråvärt att arbeta där. Stämningen föreföll vara glad och avspänd på verkstäderna. En del svensk kursverksamhet är även i gång, säkert av stor betydelse i dessa bygder.

Byte till en smalare busstyp: det gällde en utflykt ännu längre västerut. Här börjar serpentinvägarna så småningom klänga sig upp för sluttningarna. Dagen var lite disig, man såg i ett grönblixt skimmer rygg efter rygg resa

sig. Snart låg dalen djupt under oss och vi omgavs på alla sidor av majestätiska höga träd, helt omslingrade av orchidéer och lianer. Naturligtvis växte även här murgröna, som täckte marken mellan de djupa raviner som regnflo-derna grävt. Så här års härskar vintern och växterna har blommat över, men denna praktfulla subtropiska växtlighet vet tydligen inte vad vintervila är. Så småningom var det dags för bussen att söka en ny väg tillbaka. Helt ensam på en någorlunda öppen plats står en 38 meter hög vit Kristusstaty med ett förmanande finger lyftat emot oss. Runt om sockeln ligger mängder av blommor – man går tydligen ofta hit.

Oberà! Det egentliga målet för färden, 38.000-invånarstaden där jubileumsfestligheterna skall äga rum. Redan på flygplatsen i Posadas möttes vi av fanor, hurrarop, sång och folkdans förutom hjärtliga välkomsttal trots den sena timmen. På vårt lilla hotell spikades och målades för fullt, man hade byggt på en tredje våning speciellt för jubiléets skull, men ännu återstod bland annat hissens färdigställande. Mañana, sades det, och hissen blev färdig, dock avstod vi förvekligade svenskar helst att åka. När varken elljus eller fönster förefanns, greps man kanske av klaustrofobi en smula. Hjärtevärmerna kunde man dock inte ta fel på, det var vänner man lämnade när man sedan reste vidare.

De tre jubileumsdagarna fylldes av festtal, festtåg, festmåltider och mottagningar, man pryddes med små flaggor och blommor, folk kom för att häl-

sa och omfannas, för att få tala svenska, för att minnas och berätta, kanske fälla en tår. Vilken värme och hängivenhet – ofta blev man svarslös av rörelse! När 89-åringen Johan Hjalmar, den äldste närvarande immigrationsvensken, vid öppningsceremonien vid Rådhuset rak, stålig och högvuxen höll ett anförande vid avtäckandet av minnesstenen, kunde man bara känna tacksam beundran inför denne ursvenske kämpe. De hundra åren har inneburit nöd, slit och stora svårigheter för dem som en gång sökte sig till detta land. De blev från början även grymt bedragna: den jord de fått att bruka visade sig vara mager och i övrigt i eländigt skick. Svenskarna tog då saken i egen hand och vandrade söderut för att grunda detta område.

I Oberà finns även Argentinas enda svenska kyrkogård, där samlades vi alla inför kransnedläggelse och tal, psalmsång och vandringer för att bland välansade blommor läsa de gamla svenska namnen.

I Villa Svea, en stor vacker samlingslokal, ordnades härefter ett storartat gästabud med tal och sång, mat och dryck. Blonda och olivhyade skolbarn och ungdomar, mer eller mindre helsvenskar, framförde svenska sånger och dansade svenska folkdanser iklädda nationaldräkt.

Två besök stod också på eftermiddagens program: Vi träffade först 82-åriga Valentin, som med infödd hustru, barn, barnbarn, hundar och katter bodde i en vit liten byggnad med en enorm veranda flödande av blommor och

Frihetsavenyn i Oberà

Iguazú: "Mer än 350 vattenfall finns i området..."

grönt. Hans svenska språk flöt utmärkt och minnet var det verkligen inte heller något fel på och den infödda hustrun strålade hängivet och beundrande mot maken. Det andra besöket gällde änkefru Gulli, 92 år, som på en sluttande tomt och i ett ganska eländigt hur försörjde sig på vad marken gav: mandioka, majs och grönsaker. Apelsin- och grapefruktträd skuggade huset, och från ett skjul hördes hönsen kackla. En stor hund följde oss vaksamt men vänligt och naturligtvis prunkande blommor i sköna färger. Dock upplevde man här ett stort vemod: denna gamla kvinna, som alltid behållit sitt svenska medborgarskap, lever här ensam och allena.

Dagen avslutades med kvällsandakt i svenska Olaus Petrikyrkan, där den infödde prästen tillsammans med Sven Arne Flodell på ett gripande och stämningfullt sätt blandade svenskt och spanskt såväl i tal som sång. Kyrkan har en enastående kör, sångglädjen är mycket stor och själv är pastor Ricardo en gudabenådad liturg. Han tog upp flera för oss okända melodier, upprepade fraserna och snart sjöng vi med allesammans, en stor och mäktig känsla. När så Sven Arne Flodell på spanska och svenska presenterade Thomas, som helt oförberedd ombads säga något om det förestående Runö-jubiléet, kom detta att utformas som en hälsning från svenskar i österled till svenskar i västerled. Den till trängsel fyllda kyrkan andades en gemenskap som ytterligare förstärktes av den fridsomfamning som utväxlades mellan oss alla i kyrkbänken före kommunionen som man denna afton upplevde särskilt starkt.

Rio de Janeiro: "Högt över staden, synlig från alla håll, även nattetid, står Han..."

Nationaldagen var inne med tidig morgonsalut, fanor och festklädda människor. I den enorma Nationernas Park, där många föreningar redan byggt sina nationshus och flera, däribland det svenska, ännu var under uppbyggnad, samlades man kring den jättestora arenan där fanborgar, beridet hedersgarde, musikkår, körer, gossar och unge män till häst, skolbarn i Carlos Linné-skolans vackra uniform och ungdomar i folkdräkter fylkades under glad spänning. Musik och festtal, sånger och danser avlöste varandra. Runtom i grässlätten satt man lyssnande, fotograferande, kanske smuttande på sitt yerbathé. Vädet var underbart, feststämningen fullkomlig, hundar och småbarn snodde runt benen på folk, många mammor tog fram matsäcken.

Ännu en fantastisk afton: vi fick se och höra ett ljus- och ljudspel i fullmånens spöklika glans på jättegräsplanen framför ruinen av det gamla jesuitklostret, en imponerande anläggning med kyrka, sovsalar, arbets- och skolrum för såväl klosterbröder som indianer. Dessa hade blivit väl behandlade av bröderna och många fick med sina familjer både undervisning, mat och tak över huvudet mot att de arbetade på de vidsträckta fälten. Mycken tid måste ha krävts för färdigställande av denna rikt smyckade klosterbyggnad, den är av enorma mått.

Denna aftons föreställning illustrerade nu för oss klostrets historia på ett fångslande sätt: Först hördes arbets-sånger, stenarbete, hammarslag, små lägereldar tändes här och var bland träden. Hästar gnäggade, barn ropade, munkarna sjöng psalmer. När klostrets tegelfasad gradvis belystes och till sist stod helt illuminerad ljöd jubelrop och processionslåtar. 1609 hade verksamheten startat, vi såg allt flera fönster lysa upp natten, hörde arbetshästar med knarrande kärror, kor och höns, mammorna sjöng vaggssång för barnen, samtidigt som munkarnas antifonier och bibelläsande ljöd från kyrka och skola. En kultiverad manlig stämman berättade emellanåt på spanska vad vi såg och hörde, gärna hade man förstätt mera av hans skönklingande språk.

År 1767 fördrevs klosterbröderna av en illasinnad överhet, klostret raserades och indianerna skingrades. De grymma förföljelseerna fick genom spelet nu en ohygglig verkan. Bränder, skrämde hästar, hjärtskärande klagan av kvinnor och gråtande barn. De små vänliga ljuspunkterna slocknade, allt täcktes av rök, månen sken stor och vit över en ödlig gräsplan. Trots att ingen människa visat sig på scenen tyckte man sig på nära håll ha upplevt ett stort och skakande drama.

Sista Oberådagen var inne. Åter slösande sol, kort busstur genom yerbadistriktet. Härligt gröna står buskarna där, snart skall man skörda de halvmeterhögna skotten. Det s.k. svarta théet, vårt "vanliga", är redan under tak, noggrant avplockat blad för blad och därefter torkat i stora anläggningar. Théerna ger många människor arbete i dessa trakter.

Åter samlas vi i Villa Svea, det tar aldrig slut på festligheterna och nationalhymnerna klingar extra varmt denna sista dag. Nu avtäckes också det stora monumentet: ett enormt manshuvud där ena halvan bär svenska och den andra indianska drag. På mitten har ansiktet liksom spaltats upp, dragen har antagit flera av varandras lik-

heter och därigenom uppstår ett nytt, ungt och framåtblickande ansikte med drag av båda raserna tydligt markerade. Tänkvärt, vackert och värdigt. På sockeln är en linnéa inhuggen och initialerna C.L. Man håller Linnés namn högt i dessa bygder.

Faktiskt vemodigt att lämna denna lilla stad, där så mycken värme och känsla av broderskap kommit oss till del. En stor grupp ortsbor kom för att omfamnas och säga adjö, hotellpersonalen vinkade ivrigt och det sista man såg var den vita Kristusstatyn på hotellets tak, som hållit sin hand över vår in- och utgång. Symboliskt och rörande!

Färden per buss till Iguazú och de berömda vattenfallen blev både intressant och vacker. Vidsträckta théfält, men också sockerrör, majs och bananer, och t.o.m. i de brantaste sluttningarna växte bananplantorna. Överallt mängder av lantarbetare, halvnakna i hettan. Man tänkte med en rysning på de 500 ormarter som lär finnas här. Många andra vilda djur berättas det också om när bussen så småningom släpps in i det naturreservat, där vårt hotell är beläget nära fallen. Skogen är imponerande, buskage och lianer ogenomträngliga för ögonen, man vill nog ta guidens förmaning på allvar att inte ge sig av från banad stig.

Ett rosafärgat hotell i kolonialstil blev vårt hem för ett par dagar, fyllda av överväldigande skönhetsupplevelser. De bilder man tidigare sett av Iguazúfallen var nu intet värda: blixtrande och ljusgenombrutna vattenkaskader kastar sig utför de många stupen, blir till en kokande kittel, påfylld från alla håll av störtande, forsande, porlande flodarmar. Mer än 350 fall finns i området och den ständiga fukten får växtligheten att anta de mest sagolika färgskiftningar. Hela tiden svävar regnbågen över det mest majestätiska stupet, Djävulsfallet, nästan kusligt dramatiskt.

En snabb visit in i Paraguay, staten som till stor del lever på sina tullfria varor, ingick även i programmet, men trots att de tre länderna Argentina, Brasilien och Paraguay gränsar till varandra, krävdes en hel del pappersfyllande vi tullgränsen. En fullkomligt otrolig mängd affärer och gatustånd, högröstat utbud av de mest obeskrivliga ting, gammalt och nytt, vackert och fult, men spännande att titta på. Den som hade tur kunde faktiskt göra fynd, bl.a. läder, parfym och starkvaror.

Rio de Janeiro, lyxhotell vid stranden, havet skimrar blå-grönt-violett, sanden är gnistrande vit. En hög mur skyddar hotellområdet mot den omgi-

vande staden, vi får veta att en hel stadsdels befolkning försörjer sig som medlemmar i organiserade stödligor. Hotellet är ständigt bevakat av beväpnad vakt, säkerhetslås på alla dörrar och fönster. Skillnaden mellan fattig och rik i denna stad är fruktansvärd. Trots detta njuter vi intensivt av Rios skönhet och charm med dess bråkiga och brokiga gatuliv. Folk lever i stor utsträckning utomhus här, de långsträckta stränderna Copacabana, Ipanema och Leblon med sin vita sand är ständigt fyllda av människor, badande, läsande, sovande, spelande fotboll. Alla har lika stor hemortsrätt här, ingen skillnad på svart och vit, gudskelov. Trafiken är ohygglig, var och en kör efter sitt huvud, bildar sin egen fil, men underligt nog verkar bilarna skivande och utan skador.

Högt över staden, synlig från alla håll, även nattetid, står Han, den vite Kristus, med händer och armar utsträckta mot oss alla. När vi efter färd i den fritt hängande linbanan går upp för de 220 sista trapstegen möter han oss i sanning, de väldiga händerna lyfts mot oss och det vackert skulpterade ansiktet ler, allvarsamt och varmt. Statyn är kolossal; enbart huvudet sägs väga 30 ton. Materialet är svensk betong med ett ytterskikt av brasilianska miniatyrmosaikplattor, som ger det levande skimret över gestalten.

Ärtsoppa, punch och tunna pannkakor stod på matsedeln när vi på torsdagskvällen inbjöds till Svenska Kyrkan. En fin kväll med sång, samtal och andakt i det lilla kapellet. Många svenska entusiaster arbetar i detta hårda

distrikt, deras kärlek till "samhällets olycksbarn" var inte att ta miste på. På den unge svenske prästens axlar red en liten olivhyad pojke, ett hittebarn, moder okänd, som prästen själv adopterat. Vi fick också själva ett kärt tillfälle till en liten insats: en kollektthatt gick runt för insamling till det hem för ensamstående unga mödrar, vilket som fadder har vår egen Drottning Silvia. En stilla afton, fylld av omtankens innerlighet.

I denna sambans huvudstad måste vi givetvis få se samba. Tusentals unga människor går i sambaskolor, man syr sambadräkter, och inbördes tävlan är stor och grym om måtten på kvinnlig skönhet. De aningen rundnätta mulattas anses vackrast och jag håller nog med – smidiga, guldhade och med bländvita leenden.

Vi hann också med en tur till "De små tropiska öarna", en härlig färd på spegelblankt hav mellan höga palmbevuxna holmar där lustyachtarna lättjefullt gled mellan lyxvillorna. Härligt, jovisst, men de små trasbarnen, som lekte vid kajkanten och ville sälja de mest underliga saker till oss, lämnade nog djupare minnen...

Fyllda av intryck från en underbar resa anträdde vi hemfärden. Ett varmt tack till Lennart Limberg och Rune Dahlstrand, våra reseledare, samt guiderna Rosa och Lise. Utan deras hägningsarbete hade resan inte kunnat ge oss allt detta! Jag tror att ingen av oss längre är riktigt densamme han var innan han gjorde denna resa.

Brigitta Magnéli-Lorentz

Estlandssvenskarnas traditionella

KYRKODAG

firas

lördagen den 19 oktober 1991 kl 13.00

i Immanuelskyrkan, Kungstensgatan 17, Stockholm (T-bana Rådmanngatan)

Kyrkodagen präglas i år av sommarens begivenheter: besöken på Rågö och Odinsholm och Runödagarna med invigning av en ny kyrkorgel i Runö kyrka.

I gudstjänsten medverkar bl a Ormsöättlingen och sjukhusprästen Marie-Anne Hugosson, Immanuelskyrkan, och präster och sångare som deltog i Rågövikens dagar och Runödagarna. Vidare framförs musik som spelades vid invigningen av Runö kyrkorgel.

Efter gudstjänsten finns möjlighet till trivsam samvaro och kaffe med dopp på kyrktorget. Då ges också glimtar från sommarens resor, Rågövikens dagar, Runödagarna mm.

Hjärtligt välkommen!

STYRELSEN FÖR SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

RUNÖJUBILÉET 1991

– intryck och minnesbilder

Orgelbyggarfamiljen Kriisa på trappan till kyrkan. Sittande som andre från vänster: mäistaren Hardo Kriisa. Stående: organisten Rolf Uusväli. Ovan dörren syns en del av den nya glasmålningen.
Foto: Brigitta Lorentz

Öar – och särskilt små – fascinerar! När jag gick i skolan i slutet på 30-talet och början på 40-talet hade vi som hjälpmedel i ämnet historia Adolf Schücks "Historisk atlas". I den ingick en karta över Sveriges östbaltiska besittningar 1561–1721. Mitt i Rigaviken fanns på kartan angiven en liten ö, Runö. Just **den** lilla ön fanns angiven med namn, medan betydligt större öar som Ormsö och Moon var obetecknade. Redan av det kunde man förstå att det var något speciellt med Runö. Även på kartbilden över det svenska

stormaktsväldet, som ju omkransade större delen av Östersjön, kunde man se Runö som en liten prick i havet sydost om Arensburg på Ösel. Det som särskilt bidrog till att jag intresserade mig just för Runö var givetvis, att jag visste att där sedan århundraden fanns ett litet svenskt samhälle. Redan då fängslades jag av tanken att få komma dit någon gång, när det stora kriget äntligen skulle vara slut. Kriget tog ju slut men i stället drog Stalin ner järnridån genom Europa och bakom den försvann också Balticum med Runö.

I nära femtio år var Balticum så gott som helt avskilt från Sverige. Först 1989, nästan ett halvt sekel efter överflyttningen till Sverige, blev det möjligt för några få Runöbor att återse sin fäderneö. Och i år hade Runöbornas förening anordnat en stor jubileumsresa till hemön. Jubiléet hade en historisk bakgrund. Den 28 juni hade nämligen 650 år förflutit sedan det i en skriftlig urkund, utfärdad av biskopen av Kurland, första gången utsäges att på Runö bor svenskar och att dessa "skola besitta sin egendom efter svensk rätt".

I årets resa deltog över 80 personer, främst Runöbor och anförvanter till dem, men vi var också några få som hade fått förmånen att resa med trots att vi inte hade någon familjeanknytning till den märkliga lilla ön.

Strapatsrik resa

Redan Ernst Klein skriver 1924 i sitt monumentala verk "Runö – Folklivet i en gammal svensk by" om de mödor och vedermödor det kunde ha att ta sig till ön. "Intet rederi i världen har det namnet på sina turlistor... Det går därför i det hela mycket fortare och bekvämare att resa till Sicilien än till Runö såvida man inte disponerar sitt eget sjögående fartyg." Det stämmer i allt väsentligt fortfarande.

Enligt programmet för vår resa skulle vi den 11 juli kl.14.00 avgå från Pernau med m/s West för att vid 17-tiden komma fram till Runö. Verkligheten visade sig vara minst sagt annorlunda och mera överensstämmande med de motigheter som de gamla Runöborna måste ha haft vid sina färder till och från sin ö. Ingen båt väntade på oss i Pernaus hamn. I stället fick vår buss efter lång väntan fortsätta till en liten fiskehamn mitt emot Kynö. Därifrån tog vi oss efter en ännu längre väntan i tre kraftigt rullande fiskebåtar och i strilande regn över till Kynö.

Där visade sig m/s West ligga och vänta på resenärerna från Sverige. Kl. 23.20 lade West ut för den sista etappen till Runö. Det blev en nattlig havsresa i dis, hög sjö och med många sjösjuka. Kvart i 3 på morgonen kunde vi skymta ljus vid hamnen på Rings udde på Runös sydspets. Strax efter kunde vi se ljuskäglan från fyren på Håobjärre (Högberget) på Runö svepa runt. Kl. 3.20 på morgonen kunde vi efter fyra timmar på den öppna Rigaviken i det begynnande svaga morgonljuset angöra den mycket primitiva hamnen. Det hade varit en strapatsrik sjöresa som deltagarna – varav många i hög ålder – säkert kommer att bevara i sitt minne. Men – ingen klagan hördes för nu var vi äntligen framme vid målet!

Ambitiöst program

Runödagarna den 12–14 juli kännetecknades av ett ambitiöst seminarieprogram. Det tog sikte på att allsidigt belysa Runöbornas liv och arbete i helg och söcken. Seminarierna hölls på svenska och tolkades till estniska. Föredragen togs upp på band och deras värde ökade, därför att de framfördes av personer som själva "varit med". De hade på ett eller annat sätt upplevt tiden före den 4 augusti 1944, då de sista Runösvenskarna – utom två familjer – på motorskonaren "Juhan" lämnade redden utanför Runö för att genom Moonsundet och förbi Ormsö styra mot Stockholm och det gamla hemlandet. Det innebar att talarna var i relativt hög ålder. Förmodligen var detta sista gången man kunde få höra så många talare vid ett och samma tillfälle och med så stor sakkunskap lämna autentiska vittnesbörd om livet på den gamla svenskon, den ö som Runöborna inbördes kort och gott kallade för "loandet" (landet).

Några axplock ur programmet! *Henrik Melin* berättade om Runösven-skarnas växlingsrika historia. *Thomas Lorentz* talade om språk och folklig kultur, bl.a. om den karakteristiska Runödräkten. *Tomas Dreijer* redogjorde för männens arbeten och inte minst för säljakten, det mest inbringande näringsfånget men samtidigt det farligaste och mest äventyrliga. Han berättade också om kvinnornas stora insatser. Medan männen jagade och fiskade skötte kvinnorna hus och hem. I det ingick som en viktig uppgift att sköta huvudparten av jordbruket.

Gamla och nyare filmer gav åskådlig relief åt det talade ordet. Ett mycket uppskattat inslag var att höra *Bengt Schantz* berätta om livet på Runö under 1920-talet. Han gjorde detta till bilder tagna av sin far, *Gunnar Schantz*, som 1923-30 var kyrkoherde på Runö. Schantz var en kraftfull kyrkoherde, både teolog och agronom. Under hans ledning genomfördes skiftet på ön. Ett mått på det ålderdomliga avlöningssystemet var att prästen ännu på 20-talet avlönades med tionde in natura, t.ex. med sälskinn och hö. Från nästan varje gård gick ett hölass i tionde, och sammanlagt blev det 23 hölass från de 27 gårdarna. I Sverige utgjorde tiondet fram till 1910 en viktig del av prästernas löner. Runö torde ha varit det sista pastoratet på svenskt språkområde där lön ännu på 20-talet utgick i tionde. Tiondebegreppet tolkades bokstavigt. Hade en gård endast nio gäss, så var man befriad från tiondet i gäss. Det visade sig av någon anledning att en del gårdar just hade nio gäss!

T.h.: Det havererade sovjetiska mudderverket, "äreminet" över det misslyckade hamnbygget på Ringsudden.

Foto: Brigitta Lorentz

Nedan: Den kända estniska konstnärinnan Dolores Hoffmans år 1990 färdigställda glasmålning ovanför ingången till Runö kyrka, sedd inifrån kyrkan.

Foto: Brigitta Lorentz

Nedan: De som gåva medförda båtmodellerna på väg in till gamla kyrkan. Längst t.v. den av Hendrik Österman tillverkade och av Lotta Lorentz skänkta "jalan" och där bredvid Junne Ömans "tvarsjeulman"

Foto: Eva Lorentz

Högtidlig gudstjänst

Vid en musikgudstjänst den 13 juli i Runö nya kyrka invigdes den nya och välljudande orgeln, som tillkommit efter en insamling i Sverige. Jüri Reintam, församlingsföreståndare på Runö, tackade för orgeln och andra gåvor till kyrkan och framförde ett särskilt tack till familjen Lorentz, "eldsjälen" bakom insamlingen. Thomas Lorentz, som erinrade om att kyrkan varit stängd under åren 1944–88, hoppades att orgeln skulle få ljuda i många år och förklarade den invigd. Så spelade

organisten Rolf Uusväli som första verk Johann Stedhs "Magnificat primi toni", ett verk som ju passade in vid detta unika tillfälle.

Kulmen på jubileet var den högtidliga gudstjänsten i nya kyrkan den 14 juli, en gudstjänst som anknöt till brevet 1341 från biskopen av Kurland. Många Runöbor bar vid detta tillfälle sina vackra dräkter, kvinnorna med de typiska toppiga mössorna. Vid detta tillfälle officierade kyrkoherde Bengt Schantz och Jüri Reintam, präst på Runö. Schantz förklarade att det var en

stor upplevelse att stå här i sin faders predikstol. Han kände hur minnena bemäktigade sig honom och de närvarande Runöborna. "Alla minnen från det förflutna tycks omskimrade av ett förklarande ljus. Här finns heliga minnen, minnen som vi aldrig glömmet, minnen av smärta och glädje. Kanske just det här Runöbesöket blir ett heligt minne för oss". Schantz erinrade om det "förtryckande etablissemanget" som i så lång tid styrt och ställt i Balticum. Han bad oss till sist tänka på alla de släktled som i mer än 650 år bott här på Runö och låt oss inte heller glömma dem som vilar på kyrkogården, slutade Schantz. Det var en predikan som grep tag i åhörarna och som vi verkligen kände oss delaktiga i.

Byggnadskultur

Jag har hittills mest talat om de begivenheter som ägde rum, men det för besökaren mest intressanta är naturligtvis ön i sig med sin natur och med sina återstående rester av svensk och östbaltisk byggnadskultur. Man skulle vilja lyckönska dem som kunde komma hit under mellankrigstiden och som fick se denna enastående bonde- och fiskarkultur, medan den ännu levde ett starkt och eget svenskt liv. De gamla byggnaderna på ön låg då väl samlade i byn mitt på ön. Byn låg längs skärningslinjen mellan den flacka västra sidan och den höglänta med ståtlig tallskog bevuxna östra delen av ön. Särskilt typiska var byggnaderna uppförda i mäktigt kärnvirke av rundtimmer, men även sådana skattar åt förgängelsen om inget underhåll sker och särskilt om de halmtäckta taken försummas.

Runöborna lämnade 1944 sin ö med mark, byggnader, djur och lösöre i gott skick. Vad som därefter skett under det kommunistiska styret kan, som en deltagare i resan uttryckte det, endast rubriceras som ett kulturmord. Några data hämtade ur minnesskriften "Runö – Ruhnu 650", som påpassligt utkom till jubileet, säger det väsentliga:

1949 bildades Runö kolchos

1951 bildades fiskekolchosen "Kommunismens fyr"(!)

1970 lades Runö fiskekolchos ned.

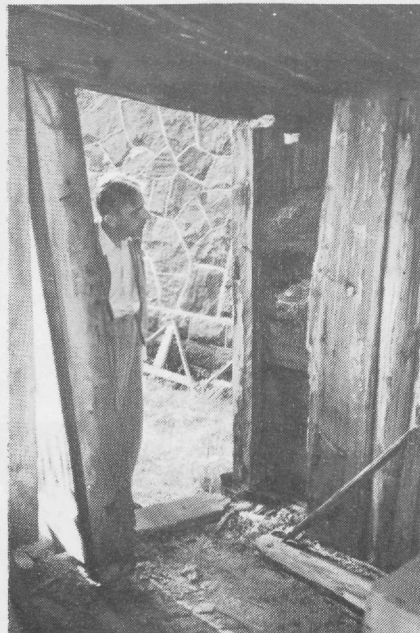
1970-talet: Under parollen om byns reovering revs alla förfallna hus. "Runöbyn som en arkitektonisk enhet hade försvunnit."

1987 rasade taket på Korsgårdens mangårdslänga.

Till dessa torra fakta kan läggas ytterligare några uppgifter. Under kolhostiden byggde man hamnen vid Rings. För detta offrade man, allt enligt minnesskriften, de gamla stengårdesgårdar som givit Runö dess ansikte. Därmed

Rolf Uusväli vid den nya orgeln.
Foto: Brigitta Lorentz

Förf. begrundar den förfallna sakristian till gamla kyrkan.
Foto: Britt Wellander

försvann alla de hägnader som omgav åkrar, ängar och ägofigurer på ön. Stenarna ligger tillsammans med ett gigantiskt till hälften kantrat, anskrämligt mudderverk nu i stället som vågbrytare i hamnen. Det enda som skönades var stenvuren kring gamla kyrkan.

Vi vet alla att den nya ledningen i Estland står inför väldiga svårigheter både vad avser ekonomi och miljö. Runö och vad man skall göra med denna lilla skärva av en sammanstörtad natur- och kulturmiljö är ju bara en ringa del av Estlands kolossala problem. Men visst vore det positivt om man för framtiden kunde rädda något av Runös förflutna, om åtminstone en gammal Runögård, t.ex. Korsgården, kunde återställas.

Runö gamla kyrka

Det som ur rikssvensk och estlandsvensk synvinkel måste te sig som mest angeläget att bevara är dock

Runö gamla kyrka, Estlands äldsta bevarade träkyrka, en klenod från 1644. Den står nu och hukar under en väldig ek som sträcker sina knotiga grenar över kor och sakristia. Den står som en fattig syster omedelbart invid den nya kyrkan från 1912. Redan i sin Runöbok påpekar dock Ernst Klein så riktigt: "I all sin ödmjukhet och sitt förfall verkar likväl gamla kyrkan långt stilfullare och förnämare än den nya." Detta sades redan 1924. Efter 1944 har förfallet kraftigt fortskridit och nu verkar tillståndet bedrövligt.

Till frågan om vad som bör göras finns skäl att särskilt återkomma men att läget är mycket allvarligt framgår tydligt av hur den lilla sakristian i kyrkans nordöstra hörn idag ser ut. Där har dörren fallit ur sin karm och inne i sakristian kan man ta nävar av pulvriserat virke ur ytterväggen. Om kyrkan är angripen av husbock – såsom nya kyrkan – eller enbart av röta, därom råder olika meningar. Att det emellertid brådskar med omedelbara skyddsåtgärder i avvaktan på ett handfast restaureringsprogram, om den saken kan ingen som besöker denna ärevärdiga byggnad, som i århundraden varit Runöbornas gemensamma samlingspunkt, tveka. Här finns en stor och betydelsefull uppgift inte enbart för de kulturvårdande myndigheterna i Estland utan även för riksantikvarieämbetet i Sverige – inte heller enbart för den estniska protestantiska kyrkan utan i hög grad också för den rikssvenska kyrkan. Runö gamla kyrka är tveklöst en av de märkligaste kyrkorna i den svenska och estländska kristenheten. Det vore en kulturskandal om detta monument över Runösvenskarnas liv av brist på underhåll skulle sjunka ihop till en ruin!

Miljöproblem

Vid sidan av det officiella programmet fanns tillfälle att ströva omkring på den vackra, fem kilometer långa ön. Själv minns jag promenaden upp till Kuns steniga udde på nordspetsen. På vägen dit passerade man torra och ursprungliga ängsmarker, som var översållade av blåeld, harklöver, fetknopp, axveronica, luzern, gulmåra, rödklöver, snårvinda och andra växter som var typiska för det gamla bondelandskapet. Här fanns t.o.m. höskallran, en i Sverige numera mycket ovanlig ört.

Ett annat uppskattat mål var att vandra "Limovein" till östsidan. Vägen dit går genom praktfull, hög och pelarlik tallskog som har bundit de tidigare vandrande höga sanddynerna. Vid Limo öppnar sig den härligaste sandstrand, som sträcker sig nästan ända

ned till Rings udde i söder. Det var dock smärtsamt att i strandkanten se miljöförstöring, som med verkan från Riga och Pernau avsätter sina spår ända ute på Runö. Brunröda revlar av en föga inbjudande algmassa låg i strängar på den bländvita stranden.

Här kunde man alltså tydligt observera konsekvenserna av den svåra övergödning, som hittills värst har drabbat den sydöstra kusten av Östersjön men som nu mer eller mindre drabbar alla Östersjöstater. Kilometerlånga sträckor av de grunda stränderna vid de baltiska kusterna är idag täckta av vasshav, och vid många av de före andra världskriget berömda badstränderna råder numera ständigt badförbud. Radikala och omedelbara åtgärder måste till men vem kan tro att Polen och Sovjetunionen, båda länder med en förödd ekonomi, av egen kraft mäktar lösa dessa oerhörda problem?

Ösel

Det egentliga Runöjubiléet slutade den 14 juli. Dagen därpå förde oss m/s West över till Arensburg. Havet låg nu nästan stilla och i morgondiset kunde vi se Runö långsamt försvinna i ett soligt töcken. På något sätt kändes det överkligt att nu se ön sjunka i havet.

I Arensburg delades gruppen och en del reste samma dag åter till Reval och Stockholm. Vi övriga fick uppleva två mycket givande dagar på Ösel. På länsmuséet fick vi se en mycket intressant foto- och föremålsutställning från det gamla Runö. Öns befolkning var ju inte stor och de flesta kände därför varandra. På muséet kunde därför åtskilliga på bild återfinna sig själva, släkt eller vänner.

I den imponerande biskopsborgen i Arensburg hölls presskonferens under ledning av *Leo Filippov*, den tjänsteman på Ösels länsstyrelse som närmast ansvarar för utvecklingen av de små och mindre estniska öarna. Han lät klart förstå att det kommer att ta lång tid innan Runö kan "återställas". Uppenbarligen är det ett stort problem att få i gång jordbruket och fisket, bl.a. beroende på att befolkningen nu är så liten. År 1938 bodde där 282 Runösvenskar, idag finns där bara 56 invånare, alla ester. På flera direkta frågor om Runö gamla kyrka förklarade Filippov att planer finns för att restaurera kyrkan men att "arbetskraft saknas". Som sammanfattning måste man nog i ärlighetens namn tillstå, att Filippovs uttalanden andades en viss pessimism i fråga om såväl Runös framtid som miljöutvecklingen i Balticum.

I samband med resan på Ösel avtäcktes på Kudjapea gamla kyrko-

gård en minnesvård över de Runöbor som 1941 mördades av bolsjevikerna. Vi fick också göra en rundresa på Ösel, som till 1989 av militära skäl i likhet med övriga öar varit hermetiskt avskärmat från omvärlden. Inte ens på fastlandet boende ester kunde utan specialtillstånd besöka öarna.

Under bussresan gjordes vi förträffligt av den 75-årige *Heinz Arm*, nu sannolikt den ende svensktalande på hela Ösel. Han berättade bl.a. om de oerhört hårda striderna i krigets slutskede på den smala, 30 km långa halvön Svorbe som leder ned till Ösels sydspets. Ännu 1991 kunde vi se de vassa stridsvagnshinder i betong, som löper tvärs över halvön, och fortfarande hittar man ammunition från krigsåren på Svorbe som idag är nästan obodd; före kriget fick 6 000 människor där sitt uppehälle.

Åtterresan till Reval den 17 juli avrundades med besök i Hapsal, den forna svenskbygden i Nuckö och ett kort besök på den nya folkhögskolan i Birkas. Jubiléumsresan 1991 till Runö hade nått sitt slut!

Uppskattad resa

Vid den avslutande middagen i det utsökt vackra kurhotellet i Arensburg tackade *Bengt Schantz* för resan, en "annorlunda resa" som han uttryckte det. Tre saker hade gett den en speciell krydda: 1. Äventyret. 2. Innehållet med den högtidliga gudstjänsten på Runö som höjdpunkt. De många minnena gör resan oförglömlig. 3. Vänligheten och generositeten på alla nivåer hos det estniska värdfolket, alltifrån *Leo Filippov* på länsstyrelsen och *Priit Meerits*, ordförande i självstyrelsen på Runö, och till alla deras medarbetare. Ett väl befogat tack riktade Schantz slutligen till Runöbornas förening, som genom sin ordförande *Henrik Melin* och *Thomas Lorentz* gjort denna resa möjlig.

Detta skrivs den 19 augusti just när det meddelats om statskuppen i Sovjetunionen. Låt oss innerligt hoppas att händelseutvecklingen icke vrids tillbaka till läget före 1989, då normala mänskliga kontakter med de baltiska folken inte kunde och fick förekomma.

Martin Wellander

Estlandssvenskarnas traditionella

HÖSTFEST

äger i år rum

LÖRDAGEN DEN 9 NOVEMBER

KL 18.00

i Spårvägsrestaurangen Blåsut,
Enskede, Stockholm

(T-bana Blåsut, goda parkeringsmöjligheter)

Inträde 180 kronor inkluderar mat, öl/läsk, kaffe,
musikunderhållning och dans.

Blåsut har sedvanliga restaurangrättigheter.

För musiken svarar som vanligt Bröderna Johanssons Trio.

Eftersom antalet platser är begränsat
måste förhandsanmälan göras

senast den 5 november

till SOV:s expedition, tel 08-32 48 78 eller per brev.

Anmälan är bindande, om inte
återbud har lämnats senast den 5 november.

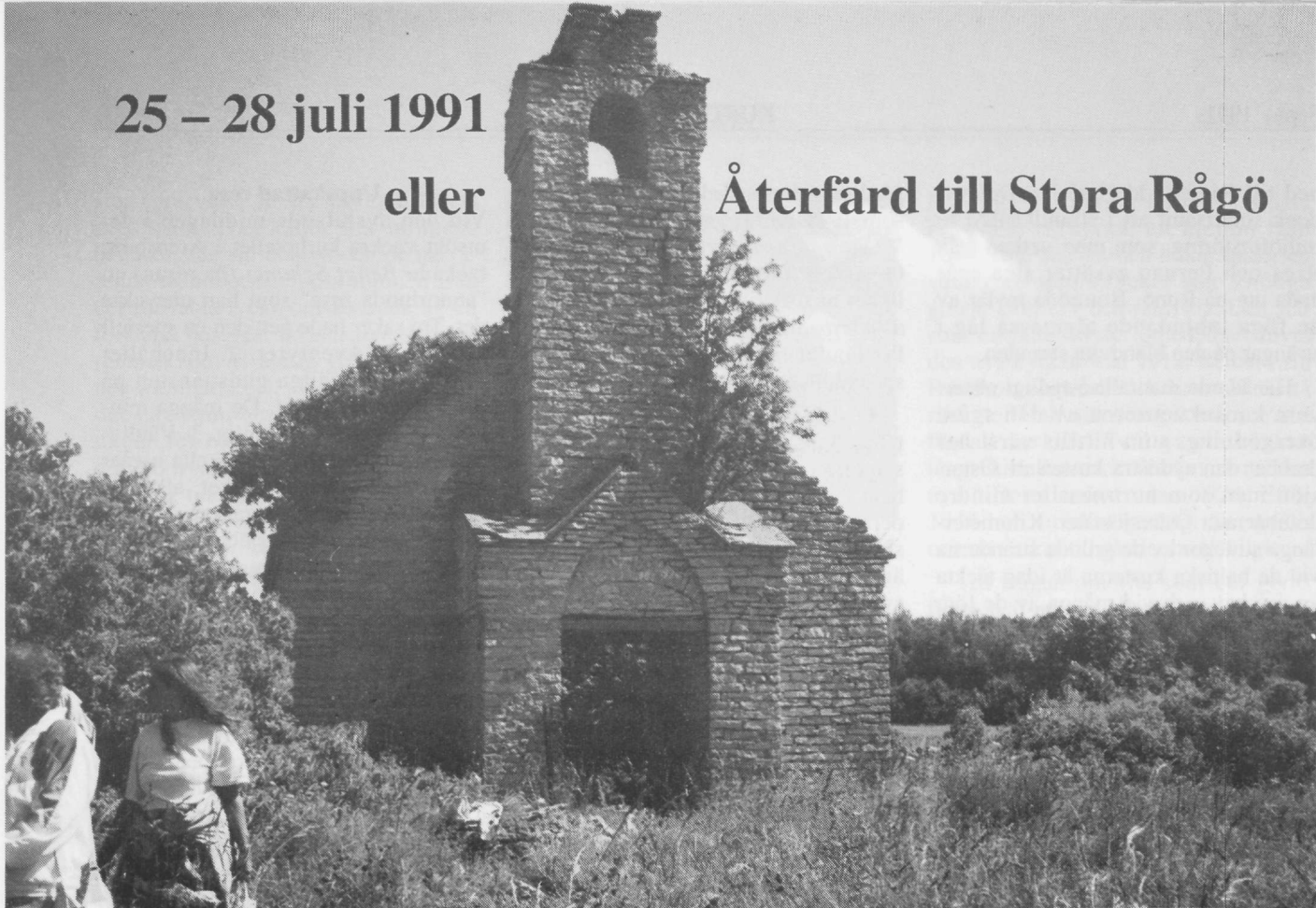
Hjärtligt välkomna!

STYRELSEN FÖR SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

25 – 28 juli 1991

eller

Återfärd till Stora Rågö

Kapellruinen står där och försvarar sin plats...

En sommardag lika varm och skön som en gång i vår barndom, klämtade klockan i S:t Mathias, däruppifrån strandbrinken, där dess höga torn på nytt kan ses långt över viken och sjön. Människor från Rågö, Vippal och Korkis, på sin långa väg över Sveriges land, strömmar genom åldrig port in i helgedomen, vars svalka tycks komma ur gångna sekel. Trumpeten kallar, dess toner ljuder liksom orgelbrus och psalmsång och ord ur den Heliga skrift, ut mot vatten och stränder, där dödsskuggan länge har vilat, men i dag belyses av sol, som strålar över hela dess vidd. På kyrkogården, helgad åt den eviga friden, har flitiga händer åter satt ihop, det som är kvar efter vandalers plundringståg. Här finns de fäder, de gamla, som före mor och far plöjt jorden innanför kalkstensbrinken och styrt båten mot stränderna runtkring viken. Ljusen fladdrar från den femarmiga ljusstaken, smidd i Sverige, vars fortsatta plats skall vara Mathias kyrka. Trumpeten och basunen ljuder mellan de skuggiga träden, fyller sommarens stillhet med metallens rena klang. Från prästen i den svarta kåpan med vita kragen hör vi orden, orden över Rågös unga män, vars öden och gravar vi inte vet, - - - Osvald Grönlund - - - Johannes Nyman - - - Ivar Westerholm, de blev sammanlagt elva, i år är det femtio år.

Så tittar vi förhoppningsfullt bort över vattnet, den skimrar så grönt den strimma i fjärran, två öar som en gång

varit vårt hem, även de nyss nämndas. Nu vet vi, om en stund skall dess stränder åter trampas av fötter, våra fötter som så länge gått vägar långt härifrån.

Från Korkis ser vi båten, den lilla pricken, som sent omsider kommer in genom det västra sundet. Passagen är smal, sundet är grunt och sanddyner kantar den smala ränna, som mellan Vester-äi och Vippal för fram till Korkis strand. När båten står still och armar kämpar med flotttagning av grundet, tänker jag tillbaka på den dag i augusti vi väntade länge på Lillby strand och båten till Sverige satt fast på Kappelsand. Människor förs bort, människor förs hem, vad är det som gör att saker går igen? Nu dunkade båten mot den "vita sten", där far en gång lade ut att söka sig ett hem i Vippal bygd, förvisad från sina fäders ö. Blänkande vatten, dunkande motor, vibrerande bord, osande diesel, strandlinjer på håll som liksom bryts och lyfts ovanför vattenytan i solskenet, det finns något bekant över färden, så hade rågöbor färdats förr, från mitten av seklets 20:e tal.

Varmt och välkomnande sluter sig vattnet kring foten satt mot den mjuka grunda botten. Så bekant det doftar, det fuktiga strandgräsets doft. Blommorna, alla dessa blommor i det midjehöga gräset, vi banar oss väg igenom dem, de stryker utmed våra vader och lår. Långt bort sträcker sig det öppna gräsältet, åter på plats såsom engång i

barndomens låga perspektiv.

Kapellruinen står där och försvarar sin plats, utan tak och fönster har den tappert burit sin skönhet genom dessa decennier av år. Kyrkogården är vandaliserad, men än finns det rågöbor som orkar resa kullvälta kors och hugga sly. Och kanske, kanske blir det råd till att konservera de murar, som är våra fäders byggverk. Trädgränsen in mot mitten av ön markerar platsen för den forna byn. Nya och gamla träd spridda över gårdstunet, en skorsten här, en kalkstensmur där, gatan genom byn kan tydligt skönjas.

Visst möts vi av förfall, men trots allt ett förfall som möter oss med skönhet. Visst vet vi, att det också finns ett annat ansikte, när vinden väser i trädkronorna, när vita gäss rusar över vattnet och kastar båten upp och ned, när det kalla höstregnet täcker allt med drypande fukt, när isen varken bär eller brister och dagar skriker långsamt i öns instängdhet.

Men du valde att möta oss med ditt vackraste ansikte, så fullt av sol och värme, du motade bort morgonens hotande åskmoln, du välkomnade oss med din vida famn av frodig sommar och lungt vatten kring dina stränder – och blommorna, dessa blommor i gräset, gula, blå och lila – du lade dem för våra fötter och kantade vår väg med dem. Du visste – helt säkert – att det var dina egna söner och döttrar som kom.

Arnold Lindgren

Egendoms- och jordreform i Estland

Fortsatt behandling av lagförslaget har vilat över sommaren. Till ändring av det ursprungliga förslaget har många förslag insänts. Fram till nyåret räknar man ändå med att den länge omstridda lagstiftningen skall kunna slutbehandlas i det estniska parlamentet.

Än så länge föreligger många oklarheter. En oklar angelägenhet berör de tidigare ägarna (deras arvingar), som före det andra världskrigets slut övergav sina hemman och flyttade utomlands. I övrigt är proceduren invecklad och speciell varför mycket återstår att renodla i lagförslaget innan själva lagen kan bli klar.

Under alla förhållanden skall ansökan om återfående av egendom tillställas den lokala förvaltningen före den 27 december 1991. Försöka duger.–

En administrativ "hjälpreda" har organiserats i Sverige, – och nämligen – Estniska Kulturminnesföreningen i Stockholm har i samarbete med motsvarande moder-förening i Estland tagit upp i sitt arbetsprogram att biträda med ansökningshandlingars inlämnande. Dessutom ämnar föreningen företa undersökningar i estniska arkiv om uppgifter av berörd fastighets data, ägande-ägare-förhållanden, etc.

Men – Estniska Kulturminnesföreningen åtar sig handläggning endast för medlemmar i föreningen.

Intresserade personer, som önska utnyttja föreningens info och hjälp, ha att meddela sig per telefon 08-10 61 37, eller per brev under adress:

Eesti Muinsuskaitse Selts
Box 477, 101 29 Stockholm

Föreningens säte är i Eesti Maja, Wallingatan 34, Stockholm.

Utöver ovannämnda förenings medverkan har en Finans/Juridisk byrå annonserat om åtagande av uppdrag för återfående av egendom i Estland. Firman heter: Georg Kalmet Redovisning och Revision KB. Adress:

Notvarpsgränd 1, 116 66 Stockholm
Tel: 08-643 52 35.
Telefax 08-642 53 12

Betr. förarbeten för kommande jordreform i min födelsekommun-Ormsö har jag läst i publikation däri-från att man i februari 1991 hade ett mycket långutdraget möte med deltagare av 72 "öbor". Olika synpunkter hade presenterats hur ön i fortsättningen skall förvaltas. Slutligen utsågs fem medlemmar i den bildade Jordkom-

missionen: Rudolf Kägu, Ants Rajando, Ain Streng, Teet Vainola och Ants Varblane.

Tillägg

Efter det att förestående manus var klart för Kustbon, erhöll undertecknad ytterligare stoff kring jordreformen.–

En rickulättling hade vänt sig till Lääne Maakonna Valitsus, Sadama tänav 28, 20 31 70 Haapsalu, tel. 44 403, telefax 01447 56801 och fått brevsvaret med bilagor (handläggare jur.avd.chef K.Paabo). Ättlingens morbror önskade min översättning till svenska. För allmän orientering för intresserade följer här ett utdrag av vissa delar.

Ansökan kan ske till Lääne Maakonna Valitsus med bifogande av dokument, som bevisa äganderättsförhållanden. I förekommande fall: avskrift av föreg. ägares dödsattest och äktenskapsbevis (?). Finns ett testamente, då en kopia av detta, vederbörligen vidimerad av Notarius Publicus.

I själva ansökan skall den yrkande meddela för- och efternamn, födelsetid

och ort. Vistelseort, medborgarskap t.o.m. 16 juni 1940 och för närvarande.

Namn på tidigare ägare/om det ej är samma ägare. Släktskapsförhållanden. Egendomens adress då och nu samt nuvarande "tillstånd". Vilken del önskas tillbaka. Dokumenterat värde när egendomen framtogs. Därå vilande skulder. Andra berättigade ägare till samma egendom. Tidpunkt, plats, sätt, när egendomen framtogs. Omfattningen av egendomen skall specificeras, värde, etc...

Av bilagorna av brevet framgår, att ansökan gäller den egendom som rättsstridigt/tvångsmässigt framtogs ägaren.

Även Estniska Kommittén, Wallingatan 32–34, Stockholm, tel. 21 54 80, 11 59 76, har startat med service vad avser äganderätts- och jordreformen i Estland.

Kommitténs ordförande, juristen Jaan Vilval (Öselättling) har i denna fråga mottagning varje onsdag kl. 09.00–12.00

Hugo Mickelin

Arkiv i dagens Estland

Som komplettering till min separata artikel om påbörjad jordreform i Estland, lämnas uppgift om vissa arkiv. Dessa uppgifter har tagits från EPL – Estniska Dagbladet i Stockholm.

Denna tidning har redovisat 20 viktigare arkiv, varav undertecknad saxat följande sju.

1. Estlands Riksarkiv, Maneezi 4, 200107 Tallinn
2. Estlands Historiska arkiv, J. Liivi 4, 202400 Tartu
3. Stadsarkivet i Tallinn, Tolli 4, 200001 Tallinn
4. Estlands Tekniska arkiv, Lossiplats 1 A, 200106 Tallinn
5. Länet Harriens arkiv, 203054 Laagri, Nölvaku 9, Harju Maakond
6. Länet Wieks arkiv, Kalda 22, 203170 Haapsalu
7. Länet Ösels arkiv, Lossihoov 2, 203300 Kuressaare

I Riksarkivet (1) finns bl.a. uppgifter om äganderätten till gårdar före 1940 och i Tekniska arkivet (4) kartor över jordegendomar.

Hugo Mickelin

NATURFORSKARE på Ormsö 1991

Estniska Naturforskareföreningen höll 29–30 juni 1991 forskardagar på Ormsö: föreningens 16:e. Sexton föredrag stod på programmet. Inledningsvis behandlade man naturen på Ormsö. Efter avslutningen följde en forskningsfärd på ön.

Hugo Mickelin

EMIL LINDKVIST

NÅGRA MINNESORD

Bild av årskurs 1932-33 vid Birkas. Nummer fem från vänster i andra raden är Emil Lindkvist.

Emil var född den 4 april 1917 på Ormsö, i byn Kärslätt på gården Erjasa i en stor syskonskara.

Efter ett antal plågosamma sjukår gick han bort den 17 juli 1991.

Emil Lindkvist var med i årskurs 1932-33 i Birkas Folkhög- och Lantmannaskola.

När undertecknad år 1935 var på väg att lämna Ormsö Kooperativa Handelsförening, var Emil en av de tre sökande som efterträdare. Han "backade" dock ut och valde i stället att komma till Sverige för vidareutbildning.

Han läste till revisor och vid sidan av det yrkesmässiga revisionsarbetet blev han en ideell sådan i Svenska

Odlingens Vänner – under många år ända till 1976, då hälsan började vackla. Under levnadens friska dagar var Emil en livlig utåtriktad umgängesmanniska.

År 1938 bildades Estlandssvenska Föreningen i Stockholm. När vi senare hitkomna – 1943/44, var med på föreningens arrangemang, mötte vi Emil Lindkvist som en av funktionärerna.

Emil lämnar efter sig makan Aina, barn och barnbarn jämte släkt och många gamla vänner.

Begravningsakten ägde rum den 7 augusti 1991 i hans församlingskyrka på Essinge.

Hugo Mickelin

TISDAGSTRÄFFEN på Vikingagatan 25

Startar igen sin verksamhet den

1 oktober kl. 13³⁰

Varmt välkomna!

RÅGÖBORNAS LUCIAFEST

firas

Lördagen den 23 november 1991, kl. 18⁰⁰

i Medborgarhuset Fyren, Kärrtorp.

Vi visar video från Rågö 1991.

*Välkomna önskar
Rågöbornas Danslag.*

Kungl. Nordstjärnemedaljen till IRENE OLLJUM

Som framgick av Kustbons föregående nummer har Irene Olljum, född Dyrberg i Bergsby, Rickul, av konung Carl XVI Gustaf tilldelats Kungl. Nordstjärnemedaljen.

Irene, som tillsammans med maken Rudi lämnade Stockholm och bosatte sig i Vancouver i Canada år 1951, har ända sedan tidig ungdom varit medlem i SOV och genom åren en av dem som stöttat föreningen mest. Under tiden i Vancouver har det främst varit arbetet inom Svenska Kulturföreningen därstädes som legat henne varmt om hjärtat. I den föreningen har hon innehaft alla förekommande förtroendeposter. Hon har varit ordförande i fem år och är nu föreningens ombudsman med särskilt ansvar för dess "Annual Report".

Flera axplock: Irene har varit med att bilda en svensk skola i Vancouver, är medlem i VASA, har hjälpt till att organisera Scandinavian Mid-sommar Festival och Sweden Day samt varit ordförande i Svenska Samarbetskommitten sedan 1985. Hon är president (ordförande) för Swedish Press Society, en förening som ger ut tidskriften Swedish Press med både svensk- och engelskspråkigt innehåll.

SOV och Kustbon önskar Irene Olljum – och maken Rudi (vi är sångarbröder och var båda i början av 1950-talet elever till den fina estniska sångpedagogen Hella Ardna i Stockholm) – all lycka och framgång i fortsättningen och gläds med henne över den fina utmärkelsen!

Thomas Lorentz

Sveriges generalkonsul Karl Bertil Eriksson fäster medaljen på Irene Olljums bröst.

En sommardröm...

I denna ljuva sommartid
då allt är klätt i grönt,
och allting andas stilla frid
är livet inte skönt?

Naturen i sin rika prakt
ett lyckorus oss ger.
Var blomma i sin färg nedlagt
långt mer än ögat ser.

Men vem kan tolka blommans bön
och trädens sakta sus?
Vem anar vad som innerst rör
och satt min själ i brus?

Allt vackert som jag drömmer nu
jag tror det ska bestå.
Men säger någon – någon Du –
allt kan så snart förgå.

Vårt liv är som den sommarvind,
som smeker ömt vår kind.
Ger oss en känsla fin och öm,
men ändå blott – en sommardröm...

Juni 1991

Alma-Christina Stenholm

RUNÖ KYRKOINSAMLING

Som framgår av separat artikel i denna tidning har den nya orgeln i S:ta Magdalena kyrka kunnat invigas i sommar.

Orgeln har byggts av firman Kriisa i Reval, innehåller sex stämmor (register) och har betingat det facila priset av 130.000 svenska kronor.

För att kunna fullgöra betalningen av orgeln erfordras ytterligare 10.000 kronor. Vi vädjar därför om ännu ett bidrag till insamlingen, vilket kan insättas på postgirokonto 68 69 94-5, Runöbornas Förening. Ange "kyrkoinsamlingen".

Med tack på förhand!

Thomas Lorentz

Hapsals kur- och badort

Denna badort från förkrigstiden är ett minne blott. Hapsaltidningen "Lääne Elu" skriver att nu får man åka till Rohukülatrakten (Rus) för att bada.

Estnisk resebyrå

"ESTLANDSRESOR".

Den 3 juni 1991 öppnades i Eesti Maja, Wallingatan 32^{nb}, Stockholm, estnisk resebyrå. Registrerad som aktiebolag med Andres Küng som VD. I byrån arbetar Leila Miller.

Tel. 08-11 05 69. Postgiro 4312 385-0. Bankgiro 57661506.

I byrån finns att köpa Andres Küng-s böcker.

SOV och våra gårdar i Estland

Estland har förklarat sig självständigt och Sverige har erkänt Estlands självständighet. Länderna står nu i kö för att öppna diplomatiska förbindelser med Estland. Utvecklingen har verkligen gått mycket snabbt under de senaste veckorna. Allt detta innebär att den jordreform som vi berättar om på annan plats i detta nummer av Kustbon också snart kan förverkligas.

I det sammanhanget uppkommer frågorna: Kan vi återkräva våra gårdar i Estland och hur skall vi i så fall bära oss åt? Vad gör SOV:s styrelse och vad måste varje ägare själv göra? Dessa frågor skall vi här försöka besvara.

Estlandssvenskarna kan grovt indelas i två kategorier: dels de som tvångsmässigt framtogs sina gårdar, d v s de boende huvudsakligen inom områdena Nargö, Rågöarna, Odinsholm och de som deporterades, dels de som mer eller mindre frivilligt lämnade sina gårdar, d v s de som flydde eller flyttades över till Sverige med Röda Kors-transporter. Vilka möjligheter som finns att återfå gårdarna eller få kom-

pensation för dem går för närvarande inte att bedöma. Men alla har möjlighet att försöka och var och en bör själva ställning till hur han eller hon vill göra.

Det viktiga är att en sådan viljeyttring kommer till stånd under hösten 1991. Den 27 december 1991 har angetts som ett senaste datum för en sådan ansökan. För Ormsös del har man sagt att man skall påbörja behandlingen av sådana ärenden den 15 september.

Vad behövs för en sådan ansökan och vad gör SOV:s styrelse? Det behövs dels en fastighetsbeteckning och en beskrivning på den fastighet som man återkräver, dels dokument som styrker den sökandes äganderätt. SOV:s styrelse kan bistå med följande:

1. Vi tillhandahåller ansökningsformulär – även i svensk översättning och information om dess ifyllande – kan rekvireras från SOV:s expedition under kontorstid (månd–torsd kl 8.30–14.00) – utdelades till deltagarna vid hembygdsdagen.

2. Vi skaffar från arkiv i Estland fastighetsbeteckningar m m som behövs för ansökan – finns delvis redan. Uppgifter kan erhållas från nedanstående kontaktpersoner:

Nuckö-Rickulområdet

*Benita Beckman,
tel. 08-659 33 52*

Ormsö

*Lars A. Lindström,
tel. 08-86 21 52*

Runö

*Thomas Lorentz,
tel. 08-649 33 76
eller Henrik Melin,
tel. 08-94 65 35*

Rågöarna

*Arnold Lindgren,
tel. 08-643 15 76*

Nargö

*Margit Rosen-Norlin
tel. 08-717 59 04*

I övrigt får var och en själv svara för sin ansökan och skaffa fram de dokument som behövs för att styrka äganderättsförhållanden mm. På annan plats och i annons lämnas information om vart man kan vända sig om man vill ha hjälp med ansökan.

SOV:s styrelse

ÅTER TILL NUCKÖ OCH BIRKAS EFTER 61 ÅR.

Ovan: Sven Adalberth och Stina Adalberth-Lindholm gör paus i cykelturen vid Österby brygga. (Sven och Stina är barn till Ester och Emil Adalberth, som var lärare-rector vid Birkas 1924–1929.)

T.v.: Birkas Svenska Folkhög- och Lantmannaskola 1990. Byggnaden är mycket förfallen men ändå – till det yttre – sig nästan lik.

Om tillämpning av äganderätsreformen i Estland

Högsta rådet i Estland har nyligen antagit en ramlag om principerna för en äganderätsreform. Detta innebär, att de estlandssvenskar, som flydde från Estland under kriget, kan kräva restitution av sin mark, byggnader, båtar, lantbruksutrustning, inventarier och aktier. – Under sensommaren förväntas antas en jordlag, jämför Kustbon, nr 2-1991, s. 18.

Estlandssvenskar i Sverige känner uppenbarligen återhållsamt till rättsnormer och instanser i nuvarande Estland.

I samband med ovan beskrivna förhållanden har undertecknade inbjudit sakkunniga advokater med klanderfritt rykte, vilka för varje intressent är i stånd att ge individuell rådgivning och vid överenskommelse representera Era materiella rättigheter i Estland.

Vid ett första sammanträffande i Sverige bekantgör vi oss med ärendet och sammanställer en formellt riktig ansökan, vilka sedan överlämnas till de riktiga mottagande myndigheterna i Estland.

De hitbudna advokaterna Egon Oja och Urmas Kaju har mottagning

- STOCKHOLM, lördagen den 31 augusti tom måndagen den 2 september 1991
Estniska huset, 2 vån (Walling 34)
- GÖTEBORG, fredagen den 20 september tom söndagen den 22 september 1991
Estniska huset, 3 vån (Drottningg 27)
- LUND, lördagen den 28 september tom måndagen den 30 september 1991
Estniska huset, nb, (Bytareg 28)

Personligt sammanträffande första gången rekommenderas. Ärenden kan också anmälas och drivas på telefon eller per post.

Var vänlig, anmäl Ert intresse och beställ tid på telefon 08-6435 235, dygnet runt, (även telefonsvarare). En enkel skriftlig intresseanmälan är naturligtvis också möjlig.

I Sverige kostar en första rådgivning med iordningställande av ansökan (första gången, normalt en timme) 500-750 SKR, beroende på ärendets art. Moms tillkommer. Senare utredningsarbete efter överenskommelse vid sammanträffandet den första gången.

Planerad information hålles kl 17.00 de första två av ovan nämnda tre dagar på varje ort.

Vi påminner om att sista inlämningsdatum för inlämning av ansökningar i Estland är den 27 december 1991.

George Alexander Kalmet
Stockholm
Sverige-est

Arvi Sikk
Tallinn och Stockholm
est med estlandssvenskt påbrå

Georg Kalmet
Redovisning och Revision KB

Konsultation i ekonomi och juridik
Notvarpsgränd 1, 116 66 Stockholm
Telefon: 08-643 52 35 Telefax: 08-642 53 12

Svenska Konsulatbyrån i Tallinn/Reval

I Kustbons decembernummer 1990 meddelade vi att **Hans Lepp** tillträdde på byrån som kulturattaché/vice konsul.

Nu har han befordrats till konsul.

Konsulatbyrån: Swedish Office, finns under adress: Endla tänav 4 A, 200 001 Tallinn. Telefon efter riktnumren (land, stad) 45 03 50 och 45 36 34.

• TILLFÄLLE • • FÖRMÅNLIGT ERBJUDANDE •

Aktier i estniskt aktiebolag i Sverige erbjuds till salu pga personlig penningbrist. Det välkända Estinvest AB är ett investmentbolag, dvs satsar i svenska och utländska värdepapper, där värdestegringen de första fem åren av sin verksamhet varit 120%, dvs 24%/år i genomsnitt. – Styrelse och verkställande direktör är samtliga ester.

Säljes i poster om fem eller tio/st, sammanlagt 115 st.

Pris kan överenskommas i varje enskilt fall.

Helst skriftliga, korta svar till: G.A.Kalmet, Notvarpsgränd 1, 116 66 Stockholm

BILDER FRÅN SOV:s HEMBYGDSDAG DEN 31 AUGUSTI 1991

Foto: Nils Lagman

Hembyggsdagen var mycket välbesökt – över 500 personer hade infunnit sig.

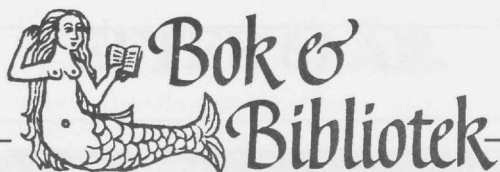
Konsul Hans Lepp berättade medryckande om sin Ormsö-bakgrund och sitt arbete i Estland och mottar ett tack av Sven Salin.

22 elever från Nuckö gymnasium har varit SOV:s gäster. En sånggrupp bland dem underhöll på hembyggsdagen.

Toivo Tomingas från SESK delar ut 1:a priset i SESK:s fototävling till Karin Rosenquist.

Estlandssvensk litteratur i Göteborg!

På bokmässan i Göteborg den 26–29 september kan du komma och se hela vårt sortiment, det allra senaste inom lyriken mm. Vi är inviterade att dela monter med Riksföreningen Sverigekontakt och får nu ett fint tillfälle att presentera vår egen bokproduktion. När mässan är öppen för allmänheten på lördag och söndag skall du passa på att besöka oss och komplettera ditt bibliotek.

Hjärtligt välkommen till monter D4601

Brigitta och Thomas Lorentz (SOV) och Agneta Klitter (SONG)

Årets estlandssvenska kulturstipendiat Ingeborg Pöhl-Andersen har tagit emot stipendiet ur Thomas Lorentz' hand och gratuleras av Sven Salin.

FAMILJENYTT

Döda

Edvard Koinberg,
född den 14 maj 1906 på Nuckö
avled den 21 april 1991 i Norrköping

Anders Holm,
född den 12 mars 1906 på Ormsö
avled den 1 maj 1991 på Tyresö

Lars Berggren,
född den 19 februari 1915 på Ormsö
avled den 25 maj i Stockholm

Emil Marcus,
född den 3 september 1912
i Nargö/Reval
avled den 13 juni 1991 i Stockholm

Hans Mark,
född den 15 maj 1906 på Ormsö
avled den 20 juni 1991 i Stockholm

Signe Greta Pettersson,
född Ahlberg den 23 mars 1934
på Ormsö
avled den 21 juli 1991 i Nynäshamn

Johannes Einar Ahlström,
född den 16 april 1925 på Ormsö
avled den 25 juli 1991 i Stockholm

Ingvar Gottfrid Westerblom,
född den 29 maj 1923 i Rickul
avled den 5 augusti 1991 i Stockholm

Ilse Sigröd Maddisson,
född Ahluhn den 19 februari 1909
i Reval
avled den 7 augusti 1991 i Stockholm

Katarina Gärdström,
född Svahn den 8 februari 1904
på Ormsö
avled den 13 augusti 1991 i Stockholm

Maria Friberg,
född Klingberg den 10 november 1912
på Lilla Rågö
avled den 17 augusti 1991 i Norrtälje

Vår älskade Mor,
Mormor och Farmor

Ida Bergkvist

* 11 oktober 1904

† 5 juni 1991

GUNNNEL och ARNE

Bjorne Torgny

Rigmor och Morgana

Linda Fredrik

ALLAN och RAIJA

Anna

Släkt och vänner

Jag fann en

härlig källa

Uti min största nöd

Som själens törst

kan stilla

Och skänker hopp och mod

Vår kära Mor och Mormor

Agneta Widgren

född 14/10 1899

† 26 april 1991

Har fått flytta
till sitt Himmelska hem
och lämnat oss,
övrig släkt och vänner
i stor sorg och saknad.

Vårby den 9/5 1991

ESTER o AXEL
LARS, MARIA, BO
JOHN

*Det känns som sol gått ner
När Moders öga ej strålar mer.
Vi ägt ett lyckligt hem
med Mor och Far
Men nu finns bara minnen kvar*

Vår kära Mor,
Mormor och Svärmor

Elvine Granback

* 21 juli 1905

har i dag stilla insomnat.
Djupt sörjd och saknad av
oss, systrar, samt övrig
släkt och vänner.

Eskilstuna 3 maj 1991

BERNHARD
OSVALD och KATHRIN
ETHEL och ULF
LIA och STIG
Jeanette och Magnus
Jenny

*Tack för vad Du givit
Tack för vad Du var
Innerst i vårt hjärta
Skall Du alltid leva kvar.*

Vår älskade Far
Farfar och Morfar

Konrad Engman

* 17 okt 1907

har i dag stilla insomnat.
Djupt sörjd och saknad av
oss, övrig släkt och vänner.

Eskilstuna den 28 juni 1991

EINAR och INGEGERD
ERNA och GÖSTA
SVEN och GUNNEL
BÖRJE, EVEY
Barnbarnen

*Ett strävsamt liv har slocknat ut
En flitig hand har domnat
Din arbetsdag har tagit slut
Ditt trötta huvud somnat.*

Vår kära
Make, Pappa
Morfar och Svärfar

Ingvar Westerblom

* 29 maj 1923

† 5 augusti 1991

INGRID
ING-MARIE och KJELL
Erika, Markus,
Gabriel, Allis och John
med familjer
Släkt och vänner

*Den dagen jag går
för att ej vända åter,
jag vill att ni minns mig
precis som jag var.
Det blir bara värre,
mina kära, om ni gråter,
för inget kan ändra
det öde vi har.*

Kära Morbror

Matts Ellerbusk

* 11 juli 1903
på Runö

har stilla insomnat.

Lidingö 7 aug. 1991

INGEMAJ
Syskonbarn
Svägerska och
Svågrar

Övrig släkt och vänner

*Flitig så länge krafterna
räckte
I arbetets glädje Du levde
Ditt liv
Somnade stilla när livets
läga släcktes
Tacksamt vi önskar Dig
vila i frid*

Ingvar Westerblom in memoriam

Du har lämnat det jordiska och mänskligt att döma var
Din bortgång alltför tidig.

Du har lämnat familjen, släkt och vänner i stor sorg
och saknad. God och glad har Du alltid varit, både i
me- och motgång. Tidigt blev Du faderlös, växte upp i
ett oroligt land, men i det nya landet formade Du din
framtid med insikt och klokhed, det gick dej väl i händ-
der. Du var alltid förstående och hade ett vänligt ord
till tröst, därför känner vi det så smärtsamt att Du läm-
nat oss. Men hoppet står kvar, vi möts en dag.
Tack för allt lillebror!

Alice
Jakobsberg 4/9 1991

Vår kära Far
Morfar och Farfar

Anders Lilja

* 20 juli 1907
Ormsö

† 1 aug. 1991
Stenkumla

I vår sorg deltar syskon
släkt och vänner

Barnen
Barnbarnen

*Vad jorden gömmer
ej hjärtat glömmor*

Min käre son

Göte Österman

född 24 mars 1940
död 7 juni 1991

Stor sorg och saknad

BIBBI
EVA och BJÖRN
MOR
syskon med familjer
syskonbarn
släkt och många, många
vänner och bekanta.

*Din tid här blev så kort
Du rycktes hastigt från oss bort
Välsignat vare ditt minne.
Sov i ro, Göte.*

Vår käre

Oskar W. Mitman

* 19 november 1911
på Nuckö

har lämnat oss i sorg och saknad.

Stockholm den 13 maj 1991.

THOMAS och LENA
OLIVER
släkt och vänner.

*Det susar så saktat en sorgesång
Bland träden därhemma
där Du bott en gång*

Min älskade Make
vår kära Pappa
och Farfar

Emil Lindkvist

* 4 april 1917
† 17 juli 1991

AINA
LARS-OLOF
Anette Christer Michael
ROLF och INGER
Kristina Britta
Kajsa Göran
Släkt och vänner

*När jag trött
av levnadsåren
och tanken, handen inte
orkar mer.*

*När ögat dunkelt ser
den sköna våren
och foten ingen städga
mera ger.*

Då vill jag somna och för alltid njuta.

När det gäller gravvårdar och fackmässigt gravvårds
arbete av alla slag kan Ni med förtroende vända Er till

BILDHUGGARE H. RAUDSEPP

MÅNDAGSVÄGEN 44 FARSTA. Tel: 08-94 21 77

Ring och hör våra priser

Rabatt på sten 300:-. Gravering av namn 150:-.

Reducerade priser för pensionärer

Bemärkelsedagar 4:e kvartalet 1991

101 år

Julie Marie Palmkron, född Hamm
den 12 oktober 1890, Korkis/Vippal

100 år

Lovisa Åkerblad, född Lagman den 7
december 1891, Rickul

96 år

Lovisa Wahtman, född Stromback den
20 november 1895, Reval

95 år

Gertrud Masing, född Reichardt den 6
november 1896, Reval

Lovisa Dans, född Viberg den 9
november 1896, Rickul

Agneta Massalin, född Lundkvist den
30 november 1896, Ormsö

Alexander Tegelberg, född den 6
december 1896, Rickul

94 år

Johanna Berkman, född Viksten den
23 november 1897, Nuckö

93 år

Maria Ahlström, född Blomkvist den
29 juli 1898, Ormsö

Terese Johanna Tiisre, född den 21
oktober 1898, Reval

August Eriksson, född den 29 oktober
1898, Reval

92 år

Olga Greis, född den 9 december
1899, Odensholm

Johannes Alberg, född den 23 decem-
ber 1899, Rickul

91 år

Ida Marie Hallman, född den 6 decem-
ber 1900, Vippal

Katarina Berggren, född Söderblom
den 30 december 1900, Ormsö

90 år

Hans Grönman, född den 4 oktober
1901, Ormsö

Valter Methusalem Luther, född den 8
oktober 1901, Nargö

Maria Hedenström, född Blomman
den 11 oktober 1901, Ormsö

Hilda Vesterblom, född den 27 oktober
1901, Odensholm

Agneta Sjöström, född Söderlund den
2 november 1901, Ormsö

Olga Söderlund, född Rebane den 10
november 1901, Rickul

Magda Helena Holm, född den 26 november 1901, Nargö

85 år

Marianne Engman, född Edvard den 2 oktober 1906, Reval

August Sandsten, född den 2 oktober 1906, Rickul

Marta Stahl, född Treiberg den 2 oktober 1906, Rickul

Alide Sedman, född Koinberg den 16 oktober 1906, Nuckö

Oskar Hendriksson, född den 25 oktober 1906, Reval

Heino Sallert, född den 4 november 1906, Reval

Maria Roos, född Söderholm den 7 november 1906, Nuckö

Axel Heidring, född den 14 november 1906, Nuckö

Kristof Talberg, född den 29 november 1906, Rickul

Nikolai Koinberg, född den 2 december 1906, Rickul

Katarina Friberg, född Berggren den 5 december 1906, Ormsö

Hilda Lagman, född den 15 december 1906, Rickul

Johannes Treiberg, född den 23 december 1906, Rickul

Hans Sjöman, född den 30 december 1906, Ormsö

80 år

Pauline Talberg, född Hamberg den 12 oktober 1911, Rickul

Meta Regina Erik, född Berg den 21 oktober 1911, Reval

Nelly Mathilda Koinberg, född Brunberg den 23 oktober 1911, Rickul

Hilda Nibon, född Hamberg den 23 oktober 1911, Nuckö

Carl Vesterblom, född den 27 oktober 1911, Odensholm

Johan Nyblom, född den 29 oktober 1911, Ormsö

Maria Österman, född Björk den 1 november 1911, Runö

Hilda Lemberg, född den 12 november 1911, Nuckö

Herman Ringberg, född den 13 november 1911, Rickul

Elmar Stenman, född den 21 november 1911, Nuckö

Milda Herodes, född Jürgensson den 1 december 1911, Reval

Maria Svensson, född Bergström den 15 december 1911, Ormsö

Katarina Salin, född Öman den 17 december 1911, Ormsö

Valentine Pent, född Mühle den 23 december 1911, Reval

Alexander Thomsson, född den 25 december 1911, Rickul

75 år

Maria Sjöman, född Grundström den 1 oktober 1916, Ormsö

Erna Saarväli, född Lauri den 9 oktober 1916, Reval

Herbert Lagman, född den 13 oktober 1916, Rickul

Maria Svedberg, född den 14 oktober 1916, Ormsö

Signe Andersson, född Aman den 14 oktober 1916, Nuckö

Agneta Peedu, född Tomsson den 19 oktober 1916, Ormsö

Alma Jürgensman, född den 1 november 1916, Nuckö

Gleb Lindeberg-Lindvet, född den 3 november 1916, Reval

Maj-Lis Lagman, född Vesterbom den 14 november 1916, Rickul

Gertrud Engdahl, född Nyblom den 17 november 1916, Ormsö

Rickard Farman, född den 22 november 1916, Nuckö

Hans Kröndström, född den 25 november 1916, Reval

Thomas Lorentz, född den 28 november 1916, Runö

Johan Öman, född den 29 november 1916, Ormsö

Linda Pauline Nyman, född Tischler den 6 december 1916, Reval

Georg Erik Keskiüll född den 18 december 1916, Reval

70 år

Helga Einpaul, född Vahtman den 1 oktober 1921, Reval

Maria Alida Forsberg, född Hammerman den 4 oktober 1921, Ormsö

Erna Benström, född den 5 oktober 1921, Neve

Alexander Järnström, född den 7 oktober 1921, Ormsö

Alfred Friberg, född den 16 oktober 1921, Ormsö

Elias Schönberg, född den 16 oktober 1921, Runö

Lydia Johansson, född Ahlberg den 21 oktober 1921, Ormsö

Meta Högström, född Seman den 21 oktober 1921, Nuckö

Anders Bergström, född den 23 oktober 1921, Ormsö

Paulus Erita, född den 23 oktober 1921, Nuckö

Ragnar Lukme, född den 26 oktober 1921, Reval

Sanfrid Blees, född den 28 oktober 1921, Nuckö

Bruno Manfred Strandberg, född den 20 november 1921, Reval

Ellen Elise Hammerman, född Raudsepp den 27 november 1921, Hapsal

Fide Murman, född den 27 november 1921, Ormsö

Emil Johannes Fagerlund, född den 28 december 1921, Ormsö

Ingeborg Erkas, född Brus den 3 december 1921, Odensholm

Elise Mitman, född Puhtkivi den 11 december 1921, Nuckö

Hilda Olsson, född Targama den 11 december 1921, Vippal

Karin Leonora Söderström, född Mürsepp den 12 december 1921, Reval

Valter Erkas, född den 13 december 1921, Odensholm

Ernst Brus, född den 19 december 1921, Odensholm

Gunnar Valentin Brunberg, född den 20 december 1921, Rickul

Aina Armilda Edita Karlsson, född Dans den 21 december 1921, Rickul

Katarina Sjöman, född den 22 december 1921, Ormsö

Emmy Heyman, född den 22 december 1921, Rickul

Gottfrid Ferdinand Greisman, född den 28 december 1921, Nuckö

Alexander Treiberg, född den 31 december 1921, Rickul

65 år

Hjalmar Edvin Ahlström, född den 6 oktober 1926, Ormsö

Alfred Passvik, född den 10 oktober 1926, Runö

Uno Sven Lemberg, född den 11 oktober 1926, Nuckö

Ingeborg Lydia Palm, född Schönberg den 12 oktober 1926, Nuckö

Gunnar Nordsten, född den 18 oktober 1926, Ormsö

Elvira Katarina Asplund, född den 22 oktober 1926, Ormsö

Vanda Emelie Törnqvist, född Boman den 29 oktober 1926, Rickul

Ellen Kiiin, född Kristian den 3 november 1926, Nargö

Edith Gunborg Pettersson, född Lindström den 4 november 1926, Rickul

Klara Brus, född den 6 november 1926, Odensholm

Meinhard Gottfrid Laving, född den 7 november 1926, Nuckö

Alice Ingeborg Wiklund, född Espling den 11 november 1926, Rågöarna

Viktor Korvet, född den 12 november 1926, Reval

Algot Edvin Hallman, född den 12 november 1926, Rickul

Alvin Sigfrid Derblom, född den 18 november 1926, Nuckö

Algot Lembit Bedman, född den 22 november 1926, Nuckö

POSTTIDNING

Svenska Odlingens Vänner
Vikingagatan 25 1/2 tr ned
113 42 Stockholm
ISSN 0345-6706

Johan Kokla
Lina Sandells plan 32

126 65 HÅGERSTEN

Alma Elvine Rönnberg, född den 24 november 1926, Ormsö
Cecilia Fagerström, född den 25 november 1926, Neve
Svea Ellen Olga Amberman, född den 28 november 1926, Hapsal
Agnes Söderholm, född den 28 november 1926, Nuckö
Heljo Kaasik, född den 29 november 1926, Reval
Remedia Aurelia Karlsson, född Nanoden den 2 december 1926, Nuckö
Axel Emil Alvik, född den 3 december 1926, Ormsö
Runar Anders Lindquist, född den 8 december 1926, Ormsö
Sten Olof Lindström, född den 12 december 1926, Ormsö
Algot Anders Ahlberg, född den 14 december 1926, Ormsö
Viktor Samberg, född den 16 december 1926, Korkis
Ivar Blee, född den 18 december 1926, Nuckö
Sigmar Henrik Tegelberg, född den 22 december 1926, Rickul
Ellen Ingeborg Pettersson, född Brunberg den 23 december 1926, Rickul
Sigrid Kristina Adamski, född Strandberg den 24 december 1926, Runö
Astra Sigrid Vainman, född Palmkron den 25 december 1926, Korkis
Axel Thomas Friberg, född den 27 december 1926, Ormsö
Alfred Sigfrid Mitman, född den 27 december 1926, Nuckö
Ivar Borrman, född den 29 december 1926, Rickul

60 år

Rut Söderholm, född den 8 oktober 1931, Rickul
Gunnar Timm, född den 9 oktober 1931, Ormsö
Maria Beckman, född den 11 oktober 1931, Ormsö
Aline Elin Rosenblad, född den 12 oktober 1931, Ormsö
Ingvar Alfons Gärdröm, född den 16 oktober 1931, Ormsö
Henrik Reinhold Ahlström, född den 17 oktober 1931, Ormsö
Ulla Rundlöv, född Heldring den 25 oktober 1931, Rickul
Fred Georg Grönman, född den 6 november 1931, Ormsö
Felix Sven Schönberg, född den 6 november 1931, Nuckö
Enno Hallek, född den 7 november 1931, Rus

Ottilia Ingrid Törnblad, född Freiman den 8 november 1931, Nuckö
Hilja Rydberg, född Strickman den 9 november 1931, Korkis
Lydia Ingeborg Westh, född Stenholm den 9 november 1931, Ormsö
Elvine Adele Ahlström, född den 14 november 1931, Ormsö
Uno Algot Peterberg, född den 16 november 1931, Ormsö
Linda Ingrid Ahlström, född den 29 november 1931, Ormsö
Ingeborg Maria Torén, född Dykström den 30 november 1931, Runö
Inga Irene Durkfält, född Stenberg den 1 december 1931, Rickul
Evald Luks, född den 4 december 1931, Nuckö
Ester Maria Ingeborg Bäckman, född den 5 december 1931, Ormsö
Einar Valfrid Mihlberg, född den 7 december 1931, Lilla Rågö
Jenny Frideborg Stahl, född den 12 december 1931, Rickul
Emanuel Freiman, född den 13 december 1931, Nuckö
Helju Jöers, född Engblom den 15 december 1931, Korkis
Lucia Berkman, född den 18 december 1931, Nuckö
Ingrid Westerblom, född den 18 december 1931, Odensholm
Sigvard Olof Gärdröm, född den 20 december 1931, Ormsö
Adele Sigrid Ahlberg, född Lindström den 22 december 1931, Ormsö
Sven Bernhard Rosenborg, född den 23 december 1931, Rågö
Hilda Lina Fält, född den 25 december 1931, Ormsö
Pauli Koinberg, född den 25 december 1931, Nuckö
Kaljo Uusmets, född den 27 december 1931, Reval
Valter Bernhard Heldring, född den 28 december 1931, Rickul
Alrik Elof Boman, född den 30 december 1931, Rickul
Sven Masing, född den 30 december 1931, Reval

50 år

Ingrid Maria Häggblom, född den 1 oktober 1941, Ormsö
Laivo Kaup, född den 5 oktober 1941, Reval
Arne Olof Freiman, född den 6 oktober 1941, Nuckö
Bengt Allan Heyman, född den 17 oktober 1941, Törsund

Evelina Brita Heyman, född den 17 oktober 1941, Törsund
John Ingemar Koinberg, född den 19 oktober 1941, Rickul
Malle Parbo, född den 19 oktober 1941, Reval
Einar Brynolf Blomberg, född den 21 oktober 1941, Rickul
Inga-Brita Seffers, född den 22 oktober 1941, Hapsal
Ingvar Brandt, född den 23 oktober 1941, Nuckö
Vendel Verner Sjöström, född den 24 oktober 1941, Ormsö
Nils Olof Sjölund, född den 26 oktober 1941, Rågö
Georg Fredrik Luther, född den 28 oktober 1941, Nargö
Alar Gunnar Beipman, född den 29 oktober 1941, Reval
Sture Georg Nyblom, född den 30 oktober 1941, Ormsö
Asta Margit Waldman, född den 2 november 1941, Helsingfors
Ellen Ingeborg Vesterberg, född den 4 november 1941, Rickul
Helga Rosine Jürgensman, född den 15 november 1941, Rickul
Ingrid Rosenblad, född den 17 november 1941, Ormsö
Sven Allan Mihlberg, född den 18 november 1941, Södertälje
Göta Maria Andersson, född Österman den 19 november 1941, Rickul
Heino Lemberg, född den 22 november 1941, Reval
Elmar Lundgren, född den 22 november 1941, Nuckö
Hilding Birger Söderkvist, född den 26 november 1941, Ormsö
Edit Jansson, född Svan den 28 november 1941, Runö
Karli Nurgberg, född den 12 december 1941, Korkis
Britta Lucia Bergman, född den 13 december 1941, Nuckö
Linda Buchmann, född Norrman den 13 december 1941, Runö
May-Britt Linnea Carlsson, född Pellmas den 15 december 1941, Rickul
Frideborg Gunhild Hallberg, född Rönnkvist den 15 december 1941, Ormsö
Stig Helge Evert Aspelin, född den 24 december 1941, Ormsö
Ester Gunhild Bergström, född den 24 december 1941, Ormsö
Matti Hendriksson, född den 29 december 1941, Dorpat
Sigrid Friman, född den 31 december 1941, Nuckö